

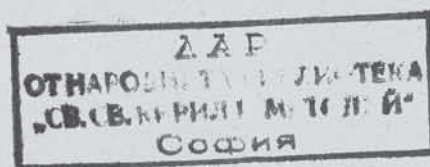

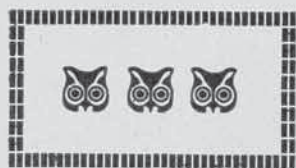
ИЗДАНИЕ НА ИЛИНДЕНСКАТА
ОРГАНИЗАЦИЯ

Съдържание:

1. Илинденски химнъ — отъ Теодоръ Траяновъ.
2. Илинденъ — отъ Лазаръ Томовъ.
3. † Иванъ х. Николовъ — отъ Христо Шалдевъ.
4. Хаджи попъ Теофилъ Аврамовъ — отъ Филипъ Томовъ.
5. † Антонъ Наследниковъ — по запискитѣ на Иванъ Т. Бракаловъ — отъ Ант. Кецкаровъ.
6. Григоръ Ивановъ Тотевъ (Тотето) — отъ Т.
7. Никола попъ Филиповъ — отъ Иванъ Келовъ.

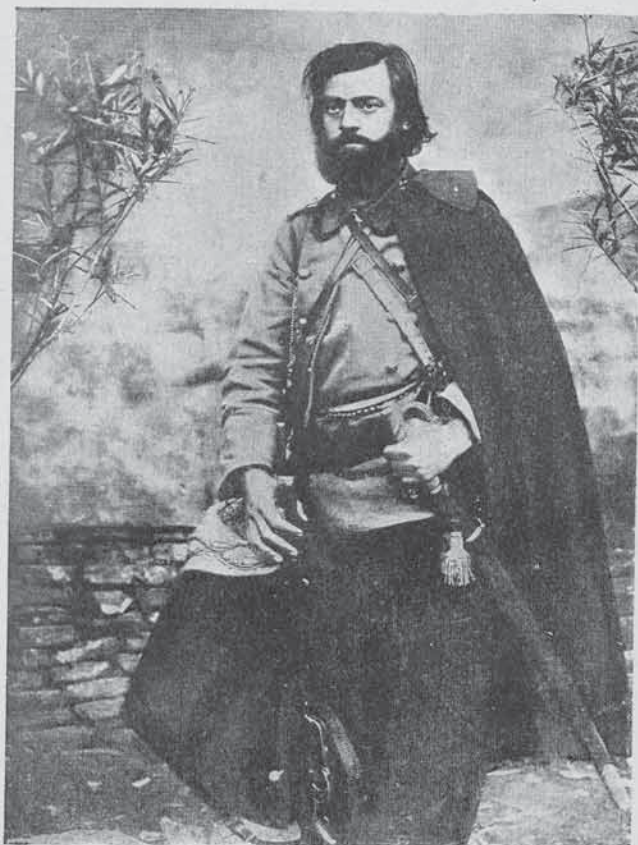
ИЛЮСТРАЦИЯ ИЛИНДЕНЪ

Редакторъ · ХРИСТО ШАЛДЕВЪ

Редакция и администрация: ул. „Солунъ“, № 54, телеф. 19-32

Годишенъ абонаментъ за Царството — 120 лв., за Европа — 200 лв., за Америка — 2 долара. Отдѣленъ брой 15 лв.

Борисъ Сарафовъ,

членъ отъ Щаба на Илинденското въстание.

Дамянъ Груевъ,

членъ отъ Щаба на Илинденското въстание.

Илинденски химнъ

Развѣйте знамена свещени —
Въ скръбта ни Охридъ синъ сияй,
Сърдцето майчино зове ни
Изъ гроба черъ на родний край.

Да пламнатъ въ жилитъ огньове —
Кръвта на горди праотци,
Да снемемъ срамнитъ окови
Отъ живи и отъ мъртави!

Не мечъ, а молнии небесни
Въ дъсница съ радостъ да блъстятъ;
Въ гнѣва на бойнитъ ни пѣсни
Сълзитъ робски ще горятъ.

Поличба надъ врагъ витае
Отъ Шаръ до бѣлия Егей;
Победа Вардара вѣщае,
За гибель вражеска ни пѣй!

О, майко, идемъ ний най-върни
На стража — твоитъ синове;
Подъ робскитъ одежди черни
Сърдце свободно те зове!

Теодоръ Траяновъ

И л и н д е н ь

Всѣки день все повече и повече се отдалечаваме отъ датата на голѣмото Илинденско въстание, обявено на 20 юлий 1903 година. Изминаха се вече 31 години отъ този великъ исторически подвигъ, но споменътъ за него остава въ сърцата на всички ни все тъй свежъ, прѣсенъ и ободряващъ. Илинденъ си остава и днесъ най-високо-стоящата и блѣстяща звезда въ безкрайната редица отъ подвизи на македонския българинъ, която на вѣки ще краси общобългарската история.

но високъ по духъ съ високи морални качества, съ високъ ентузиазъмъ и себежертва, каквито имаха и неговитѣ велики творци.

Въ Илинденското въстание взе участие цѣлата страна; то имаше повсемѣстенъ и народенъ характеръ и се прояви въ въоръженъ протестъ на всѣкъде споредъ подготовката и нуждитѣ въ зависимостъ отъ даденитѣ нареждания.

Младо и старо, мъже и жени, учени и прости — всичко вложи силитѣ си въ помощъ на подетата

Четнишки упражнения въ стрелба.

Години наредъ ще минатъ било на радостъ или скѣрбъ, но винаги македонскиятъ българинъ ще си спомня съ възторгъ и вътрешно чувство на доволство за най-голѣма проява на своя духъ и сила.

Илинденското въстание не бѣ едно мимолѣтно настроение, едно временно увлѣчение, но естественна последица на 10-годишни титанически усилия на систематична подготовка на творцитѣ му. То бѣ най-великиятъ протестъ на роба срещу вѣковното турско робство.

На 1903 г. 20 юлий — Илинденъ македонецътъ съ оржие въ ръка заяви на цѣлъ свѣтъ, че вече не може да търпи тежкото турско робство и че е готовъ на свобода или смъртъ.

Илинденското въстание не е дѣло на една шепа буйни глави, а на цѣлъ народъ малкъ на брой,

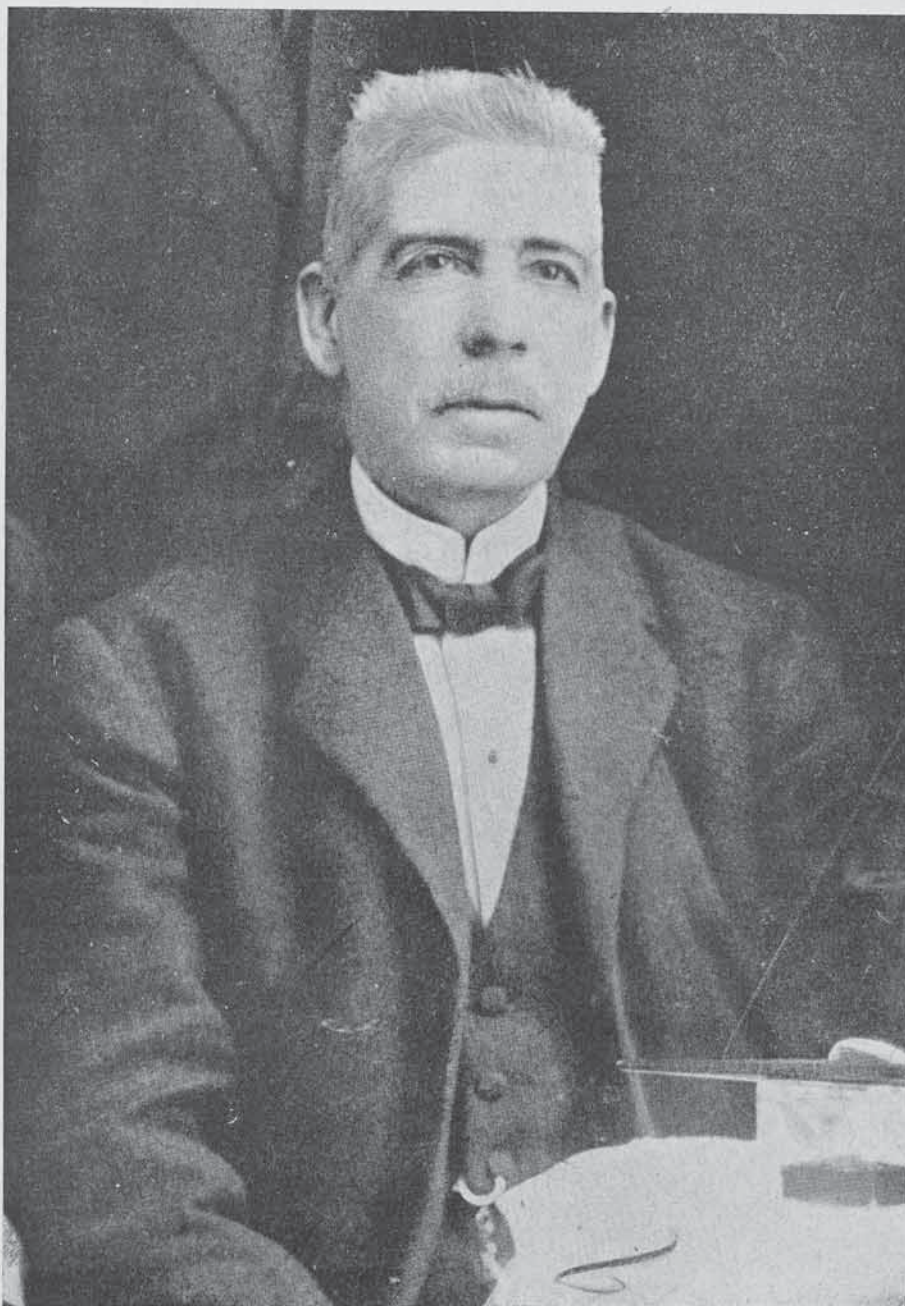
борба срещу вѣковния тиранинъ, като изложи на карта и живота и имота си.

Въстанието имаше своя центъръ югозападна Македония и се прояви най-силно и масово въ Битолско, Костурско, Леринско, Кичевско, Ресенско, Охридско. То бѣ подкрепено и отъ другитѣ окрѣзи и околии.

Презъ тѣзи бележити дни, отъ 20 юлий 1903 г. до края на ноемврий с. г. борбата бѣ страшна, кървава и мъчителна.

Правото бѣ на страната на роба, защото той се бореше за своята мила и скѣпа свобода. Вѣрата бѣ крепка, духътъ не сломимъ.

Хиляди жертви се дадоха все свидни чада на Македония — герои мъженици. Хиляди жени и

✠ Иванъ х. Николовъ

деца останаха безъ кора хлѣбъ и безъ подслонъ, но духомъ не паднаха.

Пламъкътъ, който горѣше въ сърдцата имъ бѣ неугасимъ. Макаръ възстанието и да не постигна своята крайна цель — свободата на Македония, но то високо издигна македонския въпросъ, който се наложи на дипломатическитѣ канцеларии и днесъ още продължава да интересува не само насъ, но и всички съчувственици и защитници на свободата на народитѣ.

Въ изпълнение на дълга ни къмъ падналитѣ другари борци въ неравната борба, навсѣкжде по

градове и села на Илинденъ трѣбва да се устрояватъ утра и панахиди въ знакъ на почитъ и проява на загинали свидни чада на Македония.

Народъ, който тачи и слави своитѣ герои мъченици, паднали за свободата, нѣма да загине, а ще върви къмъ напредѣкъ и възкресение.

Вѣчна паметъ и слава на падналитѣ въ неравната борба за свободата на Македония знайни и незнайни герои.

Л. Томовъ,
председателъ на Илинденската
организация

Иванъ х. Николовъ

Македонското освободително движение, което има своитѣ основи въ миналото и настоящето и което представлява отъ себе си една съзнателна идея на македонскитѣ българи, живущи въ и вънъ отъ Македония, занимава умоветѣ и на общественици и държавници. Тази идея се предава отъ индивидъ на индивидъ, отъ поколѣние на поколѣние и македонскитѣ въпросъ ще продължава да съществува до окончателното освобождение на Македония, историческата сѣдба на която е свързана съ тая на съседнитѣ ѝ балкански сестри. Но хората, които създадоха това движение, като смъртни същества, единъ по единъ го напускатъ. Единъ отъ първитѣ идеалози на това движение и единъ отъ основателитѣ на Вътрешната македонска революционна организация е трагично починалия на 9 юлий тази година *Иванъ х. Николовъ*.

Иванъ х. Николовъ е роденъ на 24 декемврий 1861 година въ градъ Кукушъ, кждето той завършилъ съ успѣхъ съществуващото тогава второкласно българско училище и после остава при баща си да му помага въ търговията. Следъ освобождението на България младиятъ Ив. х. Николовъ бива повиканъ отъ Дупнишкия училищенъ инспекторъ Петъръ Шапкаревъ да замине за България и заеме учителско мѣсто въ нѣкое село. Съ три наполеона въ джобъ, дадени му отъ баща му, той тръгва и, презъ Велесъ, Св. Николе и Криворѣчна Паланка, се отзовава въ свободна България. „Когато стѣпихъ на свободна българска земя, — пише той въ бележитѣ си, — обзе ме едно радостно и мистично чувство, паднахъ на колѣне, прекръстихъ се и цѣлунахъ земята нѣколко пѣти“.

Следъ срещата му съ П. Шапкаревъ, последниятъ го праща учителъ въ с. Рила. Селянитѣ, обаче, не го приели, защото не знаелъ да пѣе въ черква. Въ споразумение съ колегата си въ съседната източна Румелия Иванъ х. Николовъ билъ назначенъ учителъ въ с. Костенецъ, кждето учителствува две години (презъ 1879/80 и 1880/81 год.). Първата година той билъ условенъ за 4200 лева, но, доволни отъ работата му, въ края на учебната година църковно-училищнитѣ настоятели му дали още 1700 лв.

Презъ лѣтната ваканция той минава практическия педагогически учителски курсъ въ манастира св. Петъръ, Т. Пазарджишко и на следната година билъ условенъ въ сѣщото село съ 7500 лева годишна заплата. Спестилъ достатъчно пари, той решава да продължи образованието си, изучава материала за III класъ, явява се на изпитъ въ Пловдивъ и постѣпва въ IV класъ на пловдивската гимназия, който класъ завършва съ отличие и награда. Но свършилъ паритѣ си, Иванъ х. Николовъ решава да учителствува отново. Въ това време въ Пловдивъ пристига бившия му учителъ Кузманъ Шапкаревъ, дошелъ въ България да търси учители за солунскитѣ училища и, при срещата имъ, му предлага да замине за Солунъ. Иванъ х. Николовъ се съгласява и заедно съ Трайко Китанчевъ, Божилъ Райновъ, Конст. Стателовъ и други презъ Цариградъ пристига въ Солунъ презъ месецъ декемврий 1882 година. Но вмѣсто въ Солунъ, по негово лично желание, бива назначенъ учителъ въ гр. Воденъ, дето учителствува една година заедно съ Пантелей Баджовъ. Презъ 1883/84 и 1884/85 години той е учителъ въ Кукушъ, а презъ 1885/86 година — въ Ле-

ринъ. Тукъ Иванъ х. Николовъ се запознава съ Антонъ Търпеневъ, ученикъ отъ I курсъ на свищовското търговско училище, който поради провъзгласеното съединение на южна и северна България и обявяването на сръбско-българската война останалъ при родителитѣ си. Любознателниятъ Ив. х. Николовъ използвалъ учебницитѣ и запискитѣ на Търпенева и следъ завършването на учебната година заминава за Свищовъ, дето издържва изпитъ за I курсъ и постѣпва въ II курсъ на сѣщата гимназия. Обаче, вътрешнитѣ размирици въ княжеството вследствие детрониранието на князь Александъръ Батембергъ и русенскитѣ бунтъ, разстройватъ свищовското търговско училище и х. Николовъ заминава въ Виена да продължи търговското си образование въ Виенската търговска академия. После той се премѣства въ градъ Линцъ, кждето и завършва своето висше търговско образование презъ 1888 година. На следната година той бива назначенъ учителъ въ Солунската гимназия, въ която преподава аритметика (въ I—III класове) и счетоводство (въ IV—VI класове) до 1892 год., когато по настояването на тогавашния директоръ на солунската гимназия Василь Кънчевъ бива премѣстенъ за учителъ въ сѣрското педагогическо училище. Явно онеправданъ, той си подава оставката отъ учителството и се отдава на свободна търговия — открива книжарница въ Солунъ, а следъ освобождението му отъ затвора въ Будрумъ-кале презъ 1903 година идва въ свободна България, кждето се отдава на книгоиздателска търговия.

Но животътъ на Иванъ х. Николовъ не се изчерпва съ неговата жажда за образование и съ проявената отъ него учителско-педагогическа и книжаро-издателска дейностъ. Отъ ранна възраст до склопване на очи Иванъ х. Николовъ е обзетъ отъ безгранична обичъ къмъ родъ и родина и съ редка самоотверженостъ, воля и тактъ работи за освобождението на поробена Македония. Въ това именно отношение той се изпречва предъ насъ и предъ бъдащитѣ поколѣния като голѣма личностъ, като голѣмъ общественикъ и идеалистъ и се нарежда въ редицата на българскитѣ будители, изобщо, и частно, въ редицата на първостепеннитѣ дейци на ВМРО.

Още въ ранното си детинство, като ученикъ въ класното кукушко училище, като се запознѣлъ съ българската история и отечествена география, си задава въпроса, ако ние българитѣ сме населявали даже и Тесалия и сме имали българско царство, то гърцитѣ и турцитѣ сѣ наши врагове, на които трѣбва да откриемъ борба, за да си върнемъ погърченитѣ български земи отъ гърцитѣ и българското царство отъ турцитѣ. И, въодушевявайки се отъ тая идея, заедно съ свои бивши съученици образува нѣщо като съзаклятническо дружество отъ 12 души, които изучавали патриотични пѣсни и се обучавали на талимъ. Руско-турската война въодушевява младитѣ съзаклятници, но берлинскитѣ конгресъ и разпокъсването на Санстефанска България ги отчайва.

Като учителъ въ Солунската гимназия следи централистичната политика на екзархията въ учебното дѣло, която не удобрява, сондира колегитѣ си по тоя въпросъ и привлича съмишленици. Като най-голѣмъ противникъ на неговитѣ деценпролистични

възгледите се явява колегата му В. Кънчевъ, който, като директоръ на солунската гимназия, после, успѣва да внуши въ екзархията да бжде премѣстенъ въ сѣрското педагогическо училище. Това премѣстване заставя Иванъ х. Николовъ да се откаже отъ учителството и да се предаде на книжарство. Като гражданинъ и книжаръ той е по-свободенъ и общува съ гражданитѣ и учителитѣ отъ Солунъ и другитѣ македонски селища, и неговата книжарница става мѣсто на срещи за размѣна на мисли по църковно-училищното дѣло и положението на българитѣ въ Македония.

Презъ единъ майски день на 1892 г. на улицата гонастига председателятъ на българската община свещ. Иванъ Маджаровъ и му се оплаква отъ валията, който явно поддържа сръбската и гръцка пропаганда въ ущърбъ на българитѣ, че му се закарва, какво следъ година-две турското правителство щѣло да гледа само сеиръ на борбитѣ между българи, сърби и гърци. Това цинично извѣщение на валията предъ официалния представителъ на българитѣ озадачава Иванъ х. Николова и го накара да потърси сръбство за борба противъ въковнитѣ поробители и се спира върху идеята да основе революционна организация заедно съ съмишленицитѣ си.

Но той търси измежду познатитѣ по-авторитетно и по-компетентно лице, което да застане на чело на тая организация. Изъ сръбдата на съмишленицитѣ си той не намира такова лице и презъ лѣтната ваканция заминава за София да търси такова лице. Тукъ, въ София той се срѣща съ Коста Шаховъ и го моли да му посочи авторитетно и компетентно лице, което да застане на чело на една революционна организация въ Македония. Коста Шаховъ му посочва Гоце Дѣлчевъ, тогава юнкеръ въ военното училище, съ когото му устрѣйва срѣща въ Борисовата градина. Предъ него Иванъ х. Николовъ отново излага положението на българитѣ въ Македония, ролята на турското правителство спрямо пропагандитѣ и изтъква му нуждата отъ основаването на една революционна организация, на чело на която да застане едно компетентно лице и която организация да почива върху следнитѣ основи: 1. Вър-

ховното ръководно тѣло да е вътрѣ въ Македония; 2. Ръководителитѣ на това тѣло да сж подготвени и почтени хора, родени и живущи въ Македония; 3. Идеалътъ на организацията да е извоюване свободата на Македония, която да е самостоятелна политическа единица — да е автономна; 4. Организацията да е самостоятелна и 5. Отъ македонската емиграция въ България да се иска само морална и материална подкрепа — да е помощна. Тия принципи сж били възприети и отъ Гоце Дѣлчевъ, който

1-ви редъ: Илия Димушевъ отъ гр. Леренъ, Христо Цвѣтковъ отъ с. Кономлади, Андонъ Юруковъ, Димитъръ Алексиевъ отъ с. Кономлади и Ганчо Атанасосъ отъ с. Якоруда. 2-ри редъ: Никола Кузиновъ отъ с. Дръновени, Константинъ Христовъ отъ с. Габрешъ, Наумъ Кръстевъ отъ с. Тиквени, Никола Тодоровъ отъ с. Тиквени, Дим. Ивановъ отъ с. Олища и Дине Гоговъ отъ с. Баница (Леринско). — всички четници затворници отъ четата на Василь Чекаларовъ, убитъ отъ гърцитѣ презъ 1913 г.

му заявилъ, че следъ свършването на военното училище, той нѣма да остане офицеръ въ българската армия, а ще замине въ Македония.

Следъ връщането му отъ София Иванъ х. Николовъ се срѣща съ другаритѣ си, на които изложилъ размѣненитѣ мисли съ Гоцето и обещанието на последния. На 23 октомврий 1893 г. шестимата съзакляници: Иванъ х. Николовъ, Дамянъ Груевъ, Д-ръ Христо Татарчевъ, Петъръ п. Арсовъ, Андонъ Димитровъ и Христо Батанджиевъ се събиратъ въ квартирата на последния и следъ размѣна на мисли основаватъ Вътрешната македонска революционна организация, като шестимата образуватъ нейния централенъ комитетъ. Разпредѣлени били длъжноститѣ имъ така: Д-ръ Хр. Татарчевъ — председателъ, Дамянъ Груевъ — секретаръ касиеръ, а останалитѣ — съветници. Въ сжщото заседание разпредѣлили и районитѣ за агитация и привличане съмишленици между интелегенцията и еснафското съсловие.

Така се тури начало на ВМРО, която за кратко време се разрастна въ единъ мощенъ факторъ, представляващъ държава въ държава. Иванъ х. Николовъ, като книжаръ имаше всички благоприятни условия да стане центъръ на движението и неговата книжарница представляваше клубъ на срещи, справки и нареждания. Но затова пъкъ той бѣше и изложенъ твърде много. Въпрѣки това той е постояненъ членъ на Централния комитетъ до 1900 год., до избухването на Солунската и Боялската афери, когато заедно съ другаритѣ си и мнозина други съмишленици революционери бива заловенъ, осъденъ на 101 година и изпратенъ на заточение въ Будрумъ-кале, отъ дето бива освободенъ презъ 1903 год., поради сул-

танска амнистия. Стоенето му въ Солунъ бѣ невъзможно, поради което съ разклатено здраве заминава въ България, кждето се предава на книгоиздателска работа, безъ да престане да се интересува отъ съдбата на Македония. Тукъ той е деенъ членъ на кукушкото и солунско братства и известно време членъ въ Националния комитетъ. Презъ време на македонскитѣ междоусобици той полага усилия за примирие, безъ да бждатъ чути неговитѣ мждри съвети.

Измжчванъ отъ стомашна болестъ на 9 юлий т.г., той самъ тури край на живота си.

Да бжде неговата память вѣчна! Богъ да го прости!

Хр. Шалдевъ

Хаджи попъ Теофилъ Аврамовъ

Първиятъ екзархийски архиерейски намѣстникъ въ гр. Дебъръ

(По случай 50-годишнината отъ трагичната му смъртъ)

Разположенъ срѣдъ гѣсти гори по бигорливитѣ склонове на Бистра планина и основанъ презъ XI вѣкъ, манастирътъ *Св. Иоанъ Предтеча-Бигоръ*, заедно съ кичевския *св. Пречиста* (Въведение Богородично), презъ всичкото време на турското робство е билъ просвѣтителенъ центъръ на компактното българско население въ Дебърско-Кичевската епархия.

Хаджи] попъ Теофиловъ Аврамовъ

Изъ подъ покрива на тоя манастиръ сж излизали редъ книжовници и общественици, които сж подържали българската книга и писмо, будили сж националното съзнание на българското население въ епархията и се борили за извоюване на естественитѣ и културни права на това население. Единъ отъ косвенитѣ ученици на тоя манастиръ е много-заслужилия на българската национална кауза и мъченически загиналия за тая кауза *хаджи попъ Теофилъ Аврамовъ*.

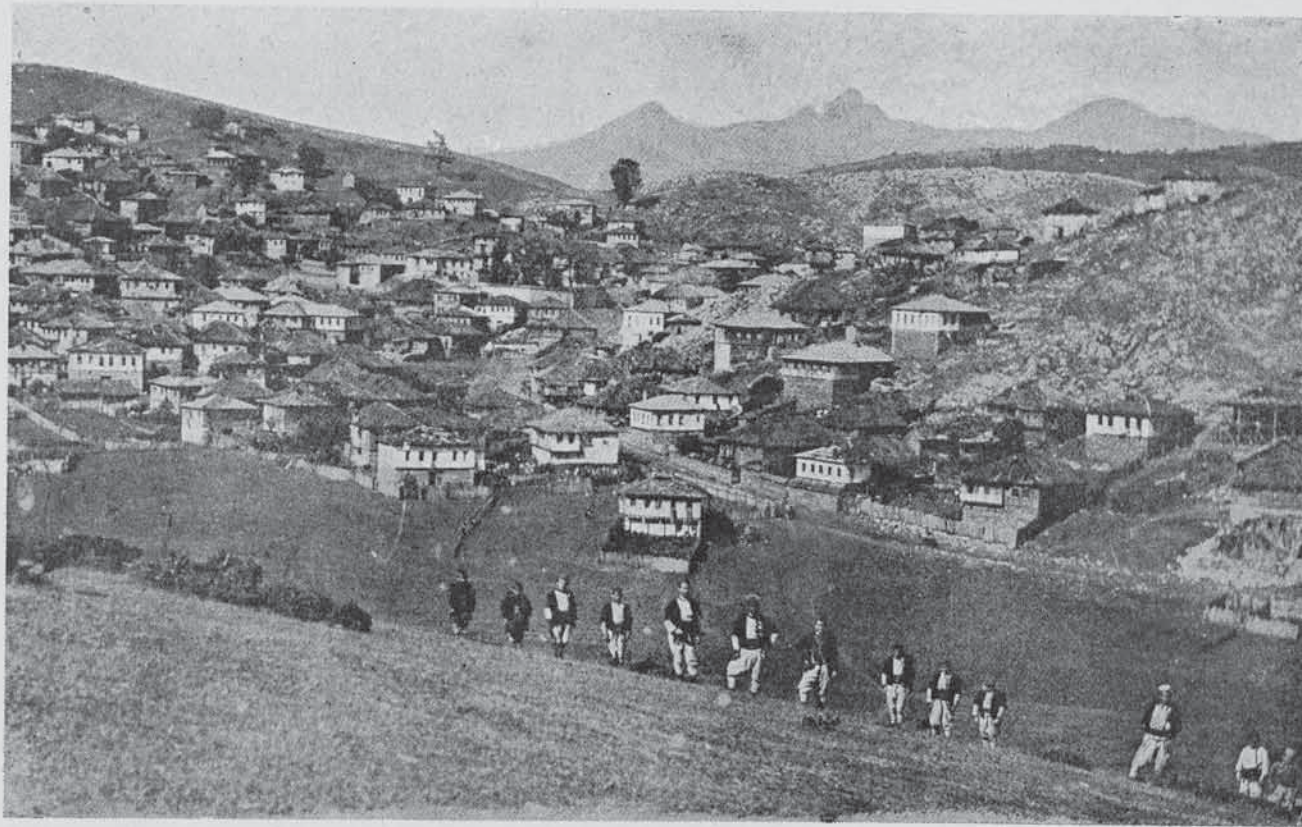
Следъ учреждаването на българската екзархия населението отъ Дебърско — Кичевската епархия, подобно на това отъ другитѣ македонски епархии, поискало да му се прати български митрополитъ, подве-

домственъ на българската екзархия. Това свое желание българитѣ подновили и следъ освобождението на България, докато, най-после, то било задоволено съ ржкоположението и изпращането въ Дебърско-Кичевската епархия блаженопочившия иерархъ Козма Пречистански. Но преди това трѣбвало е да се предприематъ отъ страна на населението въ тая епархия решителни действия противъ натрапената гръцка духовна властъ, като за свой духовенъ вождъ то си избира четвъртия синъ на лазарополския знатенъ скотовъдецъ *Аврамъ Куновъ Жунгуловски*, който е билъ баща на четирма синове: Несторъ, Марко, Иосифъ и Теофилъ и една дъщеря — Елена.

Теофилъ Аврамовъ е роденъ около 1851 г. въ Лазарополе. Когато той порастналъ, баща му го далъ да се учи въ основаното отъ зографския архимандритъ *Анатолій* килийно училище при черквата *св. Георги* въ с. Лазарополе съ учителъ попъ Мартинъ Димковски. Следъ две години Теофилъ заминалъ за св. мѣста въ Иерусалимъ заедно съ Пейко Деспотовъ Жепчески и др. и се завърналъ отъ тамъ съ титлата „хаджия“. Следъ завърщането си отъ Иерусалимъ младиятъ Теофилъ решава се да служи на родъ и черква, та се отдава да разшири своитѣ знания и усвои добре църковния редъ и църковното пѣние подъ ржководството на попъ Мартина. Презъ 1872 г. Теофилъ Аврамовъ встѣпилъ въ първи бракъ съ сѣселянката си Цвѣта Дойчинова Зулфоска, следъ което пристѣпилъ къмъ изучаването и на гръцкия езикъ. Благодарение на това той билъ прибранъ отъ гръцкия митрополитъ Антимъ като прислужникъ въ митрополията. Когато съ своя кириархъ обиколилъ почти всички села въ Дебърско-Кичевската епархия, въ които владиката е билъ принуденъ да служи на славяно-български езикъ, той можалъ да се вгледа въ нечестивитѣ дѣла на своя кириархъ. Следъ две години, презъ 1874 год. последниятъ го ржкоположилъ за свещеникъ въ с. Лазарополе безъ енория, поради което получилъ прозвището „*попъ со сила*“. Като таквъ Теофилъ Аврамовъ помагалъ на своитѣ събратия въ службата и изпълняването на требитѣ; билъ е и учителъ въ килийното мѣстно училище въ продължение на шестъ години. Презъ 1880 г. се поминала съпругата му Цвѣта, която оставила двама синове — Аврамъ и Коста и една дъщеря — Кира. Овдовѣлъ вече, о. Теофилъ всецѣло се предава на народополезна работа. Въ началото на 1883 г. той

се заема със своя приятел албанецъ Селимъ Русъ, виденъ дебърски бегъ и влиятеленъ предъ битолския валия и нѣкои висши чиновници на Високата порта въ Цариградъ, да изгони гръцкия владика Антимъ отъ епархията, на която да бжде изпратенъ новъ митрополитъ, подведомственъ на българската екзархия. Заедно съ приятеля си о. Теофилъ се явява при битолския валия и му поднася заявление, подпечатано и подписано отъ всички селски кметове на епархията, съ което населението се оплаквало отъ лошото държане и отнасяне на митрополита Антимъ и иска смѣняването му съ новъ митрополитъ българинъ. Разполагайки съ още два еднообразни

Пристигналъ въ Битоля, отецъ Теофилъ се явява при мѣстния валия, на когото представя заповѣдта на Високата порта. Последниятъ му казва да замине за мѣстоназначението си, а заповѣдта на Портата ще бжде съобщена на мѣстнитѣ турски власти по-после. Когато о. Теофилъ пристигналъ въ Дебъръ и се явилъ предъ дебърскитѣ власти, последнитѣ му заявили, че заповѣдъ отъ валията още не сж получили и че докато не се получи такава отъ Битоля, не могатъ да го признаятъ за управляющъ Дебърско-кичевската епархия. Въпрѣки това, възъ основа на писмото отъ Екзархията о. Теофилъ съобщилъ на населението за стореното въ

с. Лазарополе

екземпляра отъ заявлението, о. Теофилъ заминава за Цариградъ, за да иска сжщото отъ Високата порта и гръцката патриаршия, на които депозиралъ заявлението. Сжщевременно той е поднесълъ отъ името на българското население на Дебърско-кичевската епархия друго заявление до св. Екзархия, съ молба да се изпрати въ сжщата епархия български митрополитъ, като за това отъ страна на Н. Блаженство се направятъ постъпки предъ надлежитѣ мѣста и лица. Понеже въпросътъ съ издаването на бератъ за български митрополитъ въ Дебърско-кичевската епархия бѣ сложенъ и изискваше много и благоприятно време, св. Екзархия ржкоположила о. Теофила въ архимандритски чинъ и го изпратила за управляващъ Дебърско-кичевската епархия, за която длъжностъ презъ 1884 г. той билъ снабденъ съ специално писмо отъ Високата порта, съ което се предписвало на мѣстнитѣ власти да му даватъ нужното съдействие и улеснение, като представителъ на мѣстното българско население и българската екзархия.

Цариградъ и почналъ да обикаля паството си въ епархията.

На 2 май 1884 г. Отецъ Теофилъ заминалъ за родното си село Лазарополе, кждето въ параклиса „Св. Атанасъ“, за да отслужи архиерейска служба, при която държалъ назидателна речъ и следъ която раздалъ поларъци на съселянитѣ: на ученицитѣ по една плоча съ калемъ за писане, на малкитѣ дѣца — по една свирка, на старцитѣ — по една броеница, на женитѣ по една забрадка (шамия), а на момитѣ и младитѣ булки по една хубава голѣма шарена кърпа (калемкиръ). Отъ сега вече той обикаля селищата въ епархията, служи тържествени литургии, държи популярни и назидателни речи. Националното самосъзнание на българитѣ се повишава и навсѣкжде то посреща гръцкия владика опозиционно, недопускаяки го да служи въ черквитѣ. Така, когато на 28 юний — въ надвечерието на Петровденъ митрополитъ Антимъ отива въ с. Тресонче, преди да влѣзе въ селото, билъ посрещнатъ отъ първенцитѣ Саржо и Петко Брадиноски, които категорически му заявили, че

селото не го признава за свой духовен началник и че нѣма вече работа въ селото. Сжщото се случило, когато митрополитъ Антимъ отишълъ въ Галичникъ. И тукъ предъ него се явили първенцитъ Търпо Гиновски, Христо Чоланчевъ и Арсо Томоски, които му заявили, че селото признава екзархийския намѣстникъ и че се отказватъ отъ ведомството на гръцката патриаршия. Владиката Антимъ напуска Галичникъ съ озлобление и вътрешна закана да отмъсти на отца Теофила, когото смѣталъ за виновникъ на създаденото срещу него настроение срѣдъ паството му.

Следъ като се завърналъ въ Дебъръ, митрополитъ Антимъ съобщилъ на мѣстнитъ турски власти за случилото се съ него въ Тресонче и Галичникъ

Селянки отъ с. Тресонче (Галичко)

и поискалъ отъ тѣхъ съдействие за възстановяването на неговия владишки авторитетъ и правата на епархиаленъ кириархъ. На първо време той е пусналъ между мохамеданскитъ първенци интригата, че Селимъ Русъ, приятелъ на отца Теофила, билъ подкупенъ отъ българитъ и заедно съ отецъ Теофилъ работилъ за присъединяването на Македония и Албания къмъ България. Интригата на митрополитъ Антимъ произвѣла нужния ефектъ: дебърскитъ бегове се събрали на съвѣщание въ една джамия и решили да изгорятъ кѣщата на Селимъ Русъ. Последниятъ, като се научилъ за решението на дебърскитъ бегове, обещалъ да действува противъ о. Теофила и да помогне на митрополитъ Антима. На 10 юлий 1884 г. гръцкиятъ митрополитъ устроилъ угощение (зияфетъ) въ една хубава мѣстностъ до минералнитъ бани на с. Баница, на което угощение били поканени дебърския мютесарифинъ, кадията, Селимъ Русъ и други по-видни дебърски първенци и бегове. Тукъ се е взело решение на първо време да бжде убитъ отецъ Теофилъ, а следъ това да се застави българското население отново да признае патриар-

шията. Въпрѣки дадената клетва да се пази въ тайна взетото решение, българитъ отъ Дебъръ сж узнали. Градскиятъ енорийски свещеникъ о. Търпе Симоноски повикалъ отца Теофила на гости, съобщилъ му решението и го предупредилъ да вземе всички мѣрки, за да предотврати злонамѣреността на гръцкия владика. Сжщото предупреждение направилъ на о. Теофила и дебърския първенецъ Вельо Топаловъ, който въ надвечерието на убийството изпратилъ специаленъ човѣкъ въ Лазарополе да предупреди отца Теофила за готвящото му се убийство и му поржчалъ да замине за Кичево. На това предупреждение о. Теофилъ отговорилъ: „Всички сме подъ Бога. На Илинденъ, тоя голѣмъ за селото ни празникъ, азъ не мога да оставя паството си само. Противното за мене е недостойно. Азъ трѣбва да стоя твърдо на поста си, па каквото е рекълъ Богъ, нека бжде неговата воля“. Между това решено е било убийството на о. Теофила да се извърши при отиването му на Илинденъ въ Лазарополе, който день е патроненъ празникъ на селото и близкитъ до него села Селце и Росоки и въ който день ставатъ голѣми тържества, годежи и сватби. И други обстоятелства посочвали лично на о. Теофила за осжществяването на пѣкления планъ на гръцкия владика. Така, следъ угощението, дебърския бимбашия е повикалъ при себе си дадения на о. Теофила тѣлохранителъ Абди Арапъ и го изпратилъ въ Албания ужъ по работа, а единъ отъ сейменитъ на владиката Антимъ почналъ често да идва при о. Теофила, молейки го, да го побере за свой тѣлохранителъ, тѣй като гръцкиятъ владика ужъ го е изпѣдилъ. Всичко това подказвало на о. Теофила, че противъ него има заговоръ, поради което казалъ на майка си: „ако ме убиятъ, да ме търсите отъ гръцкия владика“.

На Илинденъ — 20. юлий 1884 година, патронния празникъ на селата Лазарополе, Селце и Росоки, се е готвило голѣмо тържество. По тоя случай о. Тесфилъ два дена преди празника пристигналъ отъ Дебъръ въ Лазарополе, за да вземе участие въ тържествената църковна служба като екзархийски намѣстникъ и да вънчае братовия съ синъ Тишко Куновъ. По сжщия случай въ с. Лазарополе пристигналъ и гръцкия владика Антимъ съ своята свита и охрана и се настанилъ като гостъ въ кѣщата на Тома Стаматовъ Палчевски, който впоследствие е билъ битъ отъ владиката. Въ надвечерието на Илинденъ дошли въ селото нѣколко заптиета подъ началството на Хайрединъ Пустина и неочаквано забрали о. Теофила и го откарали въ гр. Дебъръ подъ предлогъ, че го търсятъ дебърскитъ турски власти. Следъ като се явилъ предъ мютесарифина, кадията и бимбашията, и му казали, че никой отъ тѣхъ него вика, о. Теофилъ поискалъ отъ властитъ охрана, за да се върне въ с. Лазарополе, но такава му била отказана. Тогава той отишълъ при своя приятелъ Селимъ Русъ, който му далъ за охрана подкупенитъ отъ владиката за 100 лири убийци Мусли Марке и Туль Пали и къмъ 11 часа потеглили отъ Дебъръ за родното си село, придруженъ отъ убийцитъ и отъ двама селяни отъ с. Мелничани, които при мѣстността „Топала“ се сбогували, за да продължатъ пѣтя за селото си. Не следъ много време двамата селяни чули при мѣстността „Клаковитъ“ пушечни гърмежи и думитъ на о. Теофила: „Охъ, нѣма ли кой да види, кой ме изеде“. На това мѣсто о. Теофилъ е билъ убитъ ненадейно отъ дадената му отъ Селимъ Руса охрана и сетне, макаръ и мъртавъ, билъ закланъ и главата му увиснала.

Единият от убийците незабавно се отзовал в Лазарополе, за да обади на владиката и да вземе обещания откуп, а другият останал да пази трупа и коня на о. Теофила. Когато случайно минаващия от тука лазаровец Мицо Дойчинов, шурей на о. Теофила, забелжил трупа на о. Теофила и доближил да го измъсти съ главата на изток, скритият убиец му запретил да пипа трупа под страх, че ще бъде убит и той. Селянинът възразил, че тълото на священно лице трябва да бъде поставено съ главата към изток и си заминава, за да прати част по-скоро известие в Лазарополе и Дебър за убийството на о. Теофила. Населението на селото Лазарополе е очаквало отца Теофила да вземе участие в църковната служба, без да бъде допустнат гръцкия владика да служи в църквата. Обаче, за голъма негов изненада на 21 юлий достига скръбната вест за убийството на любимия им пастир и тържествата в село Лазарополе веднага били прекратени. Разтревожените селяни веднага решават да подпалят на свой риск и отговорност къщата на Тома Стаматов, дѣто бѣ се настанил гръцкия владика и да линчуват съ камъни и кой съ каквото свари владиката. Но лукавият грък съ помощта на суваритѣ и охраната си успѣва да се изкубне отъ ржцетѣ на разяреното селско население. Следъ това незабавно е било разпорелено да се докара съ заслужени почести тѣлото на о. Теофила заедно съ коня му. Докарано и посрещнато съ подобающитѣ църковни процесии, тѣлото на екзархийския намѣстникъ било оставено да стои въ селската църква и на другия денъ следъ пладне е станало тържествено погребение при стечение на множесво народъ отъ Лазарополе и представители на околнитѣ села Галичникъ, Тресонче, Селце, Росоки, Гари, Осой и други. За да забули извършеното престъпление дебърската турска власт още въ деня на убийството е разпоредила да бждатъ докарани подъ канвой въ Дебър следнитѣ селени отъ Лазарополе: Аврамъ Голибеговски, Дойчинъ Добевъ, Мелко Мартиновъ, Иосифъ Дойчиновъ, Мицо Дойчиновъ и четиримата отъ фамилията Зулфовци, Трайко Угриновъ Перински, Иванъ Андовъ Гюревски, Иосифъ Аврамовъ Гюревски, Василь Ик. Мартиновъ, Мицо и Угринъ Жунгуловски,

свещеницитѣ Коста и Серафимъ Мартинови и други видни първенци въ селото, а отъ Галичникъ били забрани и арестувани въ Дебър: Търпко Гиновски, Търпко Мицоски, Михаилъ Ажиевски, Гино Гюзовски, Дуко Пендароски, Христо Брезоски и други галички първенци заедно съ селскитѣ свещеници. Арестувани били и дебърскитѣ първенци българи и свещеницитѣ. Следъ направенитѣ оплаквания отъ българското население за незаконното задържане на арестуванитѣ селени и следъ даденитѣ обичайни откупи по 100 и 150 лири турски на село, задържанитѣ сж били пуснати.

Българската Екзархия се научила за коварното убийство на о. Теофила едва къмъ срѣдата на м. августъ 1884 година. Негово Блаженство Българския Екзархъ Йосифъ I е посѣтилъ министритѣ на вътрешнитѣ работи Етемъ паша, на изповѣданията Хасанъ Фехми паша и великия везиръ Саидъ паша, предъ които е протестиралъ за убийството на своя намѣстникъ въ гр. Дебър, като имъ е казалъ, че населението и той нѣматъ никакво съмнение, че това убийство е извършено по внушение на Дебърския гръцки владика Антимъ, на когото трябва да се наложи заслуженото наказание. Великиятъ везиръ е обещалъ, че ще накаже убийцитѣ най-строга. За да не умре дѣлото по това убийство въ ржцетѣ на Битолския валия Еюбъ паша и на Дебърския мютесарифинъ Османъ паша, Негово Блаженство е подалъ нота до Високата порта и е искалъ пълно удовлетворение и строго наказание на виновницитѣ и убийцитѣ. Обаче, битолскитѣ и дебърскитѣ власти затваряли очи и заявявали, че не могли да заловятъ убийцитѣ. Превъ това врѣме гръцкиятъ владика избѣгва отъ Дебър.

Така о. хаджи попъ Теофилъ Аврамовъ стана изкупителната жертва на своя родолюбивъ дългъ, за да помете окончателно фанариотското влияние въ нашия роденъ край и да очисти архиерейското мѣсто на Дебърско — Кичевския български митрополитъ Козма (бивши архимандритъ Пречистански), до чието идване за архиерейски намѣстници бѣха опредѣлени: въ Дебъръ попъ Търпе Симоновски, а въ Галичникъ — попъ Григорий Йосифовъ.

Филипъ Томовъ

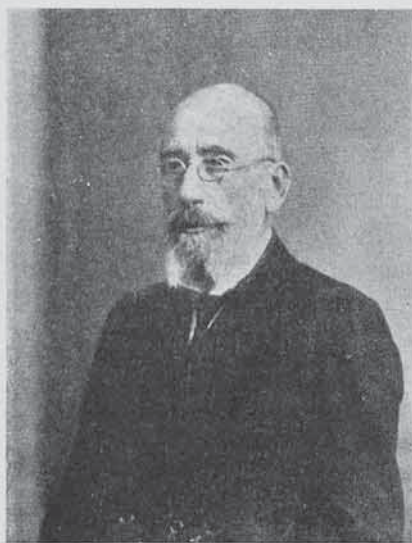
† Антонъ Наследниковъ

Единъ отъ заслужилитѣ дейци на учебното дѣло въ Македония и единъ отъ предвестницитѣ за основаването на ВМРО въ 1893 год. е и Антонъ Наследниковъ. Роденъ е той на 17 януарий 1856 г. въ с. Щръклево (Кадж-кѡй), русенско. Първоначалното си образование е получилъ въ родното си село, въ което по онова време имало училище и черква. Баща му билъ свещеникъ и е известенъ по своето родолюбие и обичъ къмъ просвѣта. Отъ баща си добилъ много полезни знания, здраво религиозно-нравствено възпитание и подъ негово ръководство рано се запозналъ съ черковния редъ. Така подготвенъ, баща му го завелъ да получи класно образование въ русенското IV-то класно мжшко училище, въ което следвалъ отъ 1867 год. до края на учебната 1871—72 година. Въ началото 1872—73 година баща му го завелъ въ гр. Габрово да продължи образованието си въ гимназията, въ въ която презъ 1874 година свършилъ V-и класъ. Презъ сжщата 1874 година, като възрастенъ и под-

готвенъ ученикъ, по решение на учителския съветъ трѣбвало е да земе длъжността учителъ на пригответелния курсъ при гимназията и помощникъ-надзирателъ на пансиона. Тази длъжностъ той изпълнявалъ съ голъма любовъ, акуратностъ и патриотически жаръ. На 1 май 1876 г. избухна въстанието въ Габрово. Фазли паша пристигналъ съ войската си на 11 май, а на 12 май арестувалъ всичкитѣ учители, въ това число и младия Наследниковъ. На 15 май сжщата година заедно съ другитѣ учители Наследниковъ билъ закаранъ въ Търновския затворъ, дѣто лежалъ до 10 юний. Следъ завръщането отъ затвора той билъ назначенъ учителъ въ Габрово до сключването на Санстефанския договоръ, следъ което станалъ чиновникъ въ Русе.

Чиновническиятъ животъ не му се харесва и той се връща отново учителъ въ класното училище въ Русе, което се открило въ началото на 1878—79 г. На следната година бива назначенъ за главенъ учителъ на основнитѣ училища въ Русе, която длъж-

ность изпълнявалъ до края на учебната 1880 - 81 г. Презъ това време той се проявява, като вещь организаторъ на русенскитъ първоначални училища и съ честитъ си посещения въ преподаванията на учителитъ, държане пробни уроци и беседи въ тѣхнитъ отдѣления и пр. насочва учителитъ къмъ ползотворна и обществена дейность.

Антонъ Наследниковъ

Отъ Русе заедно съ жена си Гана Устабашиева, сестра на габровския войвода Цанко Дюстабановъ и внучка на В. Априловъ, Наследниковъ отива въ Казанлъкъ, дето по препоръка на другаря си Ст. Костовъ Икономовъ, билъ назначенъ отъ 1. IX. 1881 година за главенъ учителъ на IV-то класното мъжко и III-то девическо училища, кждето, като таквъ, остава до края на 1883—84 година. Изобщо учителската и обществена дейность на Наследниковъ презъ тревожнитъ 1876—1877 години и презъ първитъ години следъ освобождението на България е много ценна. Но още по-ценна е тая му дейность въ Македония, дето цѣли 10 години работи за развитието на учебното дѣло въ Скопие и Битоля.

Екзархията, която ржководеше учебното дѣло въ Македония, търсеше подходящи лица за директори, които да владеятъ поне говоримия турски езикъ. Тогавашиния миинистъръ П. М. Каролевъ, познавайки педагогическитъ и административни способности на А. Наследниковъ, препоръча го на Екзарха да бжде назначенъ за директоръ въ Скопие. Наследниковъ, безъ да познава лошитъ условия въ Македония, се съгласилъ на поканата на Екзархията и заминалъ за Скопие. Младъ, едва навършилъ 28 години, съ внушителна външность, съ около 10-годишна учителска практика, владеещъ добре говоримия турски езикъ, всѣки може да си представи, каква висока кариера е могълъ да избере единъ човѣкъ по онова време въ княжеството съ такива качества. Наследниковъ, обаче, предпочелъ съ жена си да напусне спокойния животъ въ княжеството и да избере трѣнливия пжтъ на народната просвѣта, за да даде всичкитъ си сили и умение за народното и политическото

свѣстяване на македонския българинъ. Това е могълъ да стори единъ човѣкъ съ възвишенъ идеализъмъ, що е въодушевявалъ нашитъ училищни дейци отъ тая епоха.

Отъ Казанлъкъ, заедно съ жена си, Наследниковъ отпжтувалъ презъ Варна за Цариградъ. Надѣвалъ се да намѣри въ Екзархията Ст. Санимировъ, тогава главенъ секретаръ, но не го намѣрилъ, понеже бѣ напусналъ длъжността си и бѣ заминалъ за България. И Екзархътъ бѣ отсжтствуваъ. За мѣствалъ го архимандритъ Методи Кусевъ, който се помжчилъ да му нахвали Скопие въ всѣко отношение. Наследниковъ заминалъ въ Скопие. На първо време не му направило добро впечатление нито града, нито гражданството: не можалъ да намѣри удобна квартира; гражданитъ били отчаени отъ решенията на Берлинския конгресъ; турцитъ гледали съ лошо око на учителитъ, особено на ония, които сж идвали отъ свободна България. Виждайки това положение, Наследниковъ още презъ първитъ дни отъ пристигането си искалъ да напусне Скопие и се върне обратно въ България. Жена му, обаче, го въздържала отъ това му намѣрение съ думитъ: „Ти си изпратенъ за директоръ въ Скопие да организирашъ училищата и това ти ще постигнешъ постепенно, като отстранявашъ една по една пречкитъ“.

Наследниковъ на първо време съумѣлъ да прикрие предъ турското правителство и гражданството мѣсторождението си, мѣстообразованието си и цѣлата своя революционна и просвѣтна дейность. Ходилъ е съ елегантенъ фесъ на главата си, говорилъ добре турски езикъ, влизалъ въ сношение съ хюкюматски хора, представлявалъ се, че е родомъ отъ Одринъ, махала Киришхане и че е свършилъ бъл-

Катедралната черква „Успѣние Богородично“ въ гр. Скопие.

гарско училище въ Цариградъ. Не следъ дълго време Наследниковъ усетилъ патриотическия български духъ на скопяни и скрития имъ стремежъ за политическа свобода. Скопяни проклинали Берлинския договоръ и възпѣвали пѣсенята: „Проклета и трикета да бждешъ ти, Европо, блуднице Вавилонска . . .“ Въ много случаи, бидейки въ контактъ

и съ черковнитѣ общинари и съ училищнитѣ настоятели, както и съ хазайствената комисия на пансионитѣ, е забелязалъ стремежъ у гражданството да се запази автономността въ управлението на черковно-училищнитѣ работи. Тази черта на скопјани отивала до тамъ, щото тѣ искали да се бъркатъ въ училищнитѣ и учителскитѣ работи на Екзархията — въ назначаване и уволняването на учителитѣ. Ималъ е Наследниковъ неприятности отъ това, но е съумѣвалъ да ги преудолява, поддържайки патриотическия пухъ на скопјани и авторитета на Екзархията.

щала отъ 500—2000 гроша годишно. Уславяла ги всѣка година, като увеличавала или намалявала заплатата имъ, споредъ срѣдствата. Онѣзи учители, които сж пѣяли въ черква, получавали добавъчно възнаграждение. Учебната програма била почти както тази въ България, безъ да личи официално предмета Българска история и Отечествова география. Турското правителство строго забранявало изучаването на тѣзи предмети.

Наследниковъ съ честитѣ си посещения, преподавания и беседи, които е водилъ съвмѣстно съ учителитѣ въ отдѣленията, спомогналъ е много да

Учителски персоналъ. 1 редъ седнали: 1) Ахилъ Минджовъ отъ Охридъ. 2) Антонъ Кецаковъ — Охридъ. 3) Антонъ Наследниковъ — София. 4) Гьорче Петровъ — Прилепъ. 5) Василъ Лудевъ — Прилепъ. Въ срѣдния редъ: 1) Леонидъ Спасовъ — Битоля. 2) Евгени п. Симеоновъ — с. Вранешница, Кичевско. 3) Илия Тошевъ — Прилепъ. 4) Стефанъ Тафчиевъ — Прилепъ. 5) Михаилъ Николовъ — с. Бобища, Костурско. 6) Василъ Къртевъ — Дебъръ. 7) Кръсто Иосифчевъ — Охридъ. 8) Янаки Московъ — с. Джмбени, Костурско. 9) Симеонъ Трачевъ (Радевъ) — Ресенъ. 10) Кирилъ Христовъ — Битоля. Горниятъ редъ: 1) Василъ п. Димитровъ — Битоля. 2) Владимиръ Робевъ — Битоля. 3) Вангелъ п. Трайковъ — с. Добружово, Битолско. 4) Аристидъ Дамяновъ — с. Черешница, Костурско. 5) Василъ Здравевъ — Прилепъ. 6) Василъ Константиновъ — с. Блаца, Костурско. 7) Наумъ Ивановъ — с. Любойно, Прѣспанско. 8) Георги п. Христовъ — Кърстофоръ, Битолско. 9) Михаилъ Солуновъ — Прилепъ. 10) Тодоръ Зландовъ — с. Постоно, Битолско.

На първо време Наследниковъ гледалъ да се запознае съ състоянието на учебното дѣло въ скопскитѣ първоначални училища. Тѣ били на брой петъ, отъ които едно отъ тѣхъ се помѣщавало въ долния етажъ на мъжкото IV-то класно училище, а другитѣ се намирили въ разнитѣ български махали. Поддържала ги е изцѣло църковната община, но не отговаряли на назначението си. Чинове и черни дѣски имало достатъчно, но били стари и неудобни. Отдѣленията били препълнени съ по 50 — 60 ученици. Всѣко отдѣление имало свой учителъ. Учителскиятъ персоналъ се състоялъ повече отъ учители мжже, — всички съ недостатъчно образование, обаче, съ голѣма ревностъ изпълнявали задълженията си. У всички учители се забелязвало стремежъ къмъ самообразование, но нѣмали условия да сторятъ това, — липсвали книги съ педагогическо и популярно-научно съдържание. Заплатитѣ на учителитѣ се плащали отъ църковната община, която имъ пла-

се запознаятъ съ новитѣ методически изисквания въ преподаването.

Скопското класно училище било построено отъ църковната община още презъ епохата на църковнитѣ борби, въ двора на катедралата „Св. Богородица“. То е двуетажно здание. Горниятъ етажъ се състоялъ отъ четири голѣми класни стаи и учителска стая съ голѣмъ салонъ. Класното мъжко училище, тогава IV-класно, се помѣщавало въ горния етажъ, а въ долния етажъ се помещавали 2—3 отдѣления отъ градскитѣ първоначални училища. Въ другата страна на двора, задъ църквата, се помѣщавало дѣвическото III-класно училище въ стайтѣ на горния етажъ на малката стара общинска кжща, а въ долния етажъ било настанено църковно-училищното управление. По срѣдата на двора между тия две училища се издига катедралата „Св. Богородица“. По-късно било построено ново здание за девическо училище. Предшественикъ на Наследникова билъ

Димитър Йосифовъ, който после е билъ дългогодишенъ секретаръ при Висшето училище въ София и единъ отъ първитъ преподаватели по стенография въ столичнитъ училища.

На първо време Наследниковъ се заелъ да уреди архивата, библиотеката, физическия и химическия кабинети, които до тогава не били въ добро състояние; сжщо и учителския персоналъ. Учители презъ директорството на Наследникова въ мъжкото IV-класно училище сж били: Бано Кушевъ, Иванъ Благоевъ, Хр. Бучковъ, Гьорче Петровъ, Асанъ ефенди и др. Бано Кушевъ му помагалъ въ ежедневнитъ канцеларски работи.

Душата на девическото класно училище е била жена му Гана, свършила V класъ въ габовското главно училище. Надарена отъ природата съ педагогски качества, тя била тъкмо на мѣстото си, като сътрудничка на своя мъжъ, който билъ претрупанъ съ работа въ училищата, пансионитъ и извънъ училището.

Всичкитъ учители били предани на работата си вътре и вънъ отъ училището, като се стараели да изпълняватъ редовно и съвестно задълженията си, да живѣятъ помежду си въ съгласие и да се поставятъ добре въ обществото.

Учащитъ се отъ околията и околнитъ градове се приемали въ двата пансиона. Такситъ за приемането имъ въ пансиона били отъ 6—12 лири турски. Способнитъ бедни момчета и момичета приемали и съ по-малка такса и на стипендия срещу екзархийското пособие.

Длъжността на хазайствената комисия при пансионитъ била почетна. Това било въ реда на нѣщата да се служи на обществото. Обстановката въ пансионитъ била проста, чиста и хигиенична. Пансионеритъ ходили съ формено облекло; храната била добра и достатъчна. Незадоволство не е имало отъ нищо. Надзирателитъ въ пансионитъ следили за вътрешния редъ на пансиона и за успѣха и поведението на ученицитъ. Възпитанието на учащитъ се се опирало върху патриархалния животъ на българското семейство, но това патриархално и естествено възпитание бѣше здравото кормило, което запазваше незакрепналитъ още юноши и девойки отъ буритъ на живота.

Наследниковъ за онова време е билъ единъ отъ редкитъ дейци, който схващалъ ясно длъжноститъ и задатитъ на народния учителъ, че поробената родина чака отъ него и отъ учителството пробуждане и спасение отъ чуждото иго. За тази целъ налага се извънъ училищна дейность: държане популярни беседи и слова въ черква, тържествено отпразднуване деньтъ на Св. Кирилъ и Методий, излетъ на първи май, тържествено почването и приключване учебната година и др.

На първо време той изненада скопани съ това, че започна да пѣе въ черква. Тѣ не очаквали, че единъ учител-директоръ, дошълъ отъ свободна България, може да бжде добъръ църковенъ пѣвецъ. Още презъ есенъта на уч. 1884—85 год. нѣкои отъ учителитъ започнали да държатъ популярни беседи, съ които запознавали гражданството съ нѣкои нѣща по естествознанието, правила физически и химически опити и др. На слушателитъ тия беседи доставяли голѣмо удоволствие. За пробуждане пъкъ на националното чувство той взималъ отрано мѣрки да се отпразнува по най-тържественъ начинъ празника Св. Кирилъ и Методий. Сжщата учебна година Наследниковъ приключилъ съ много тържественъ актъ, въ

който сж присѣжствували валията, виши чиновници отъ хюкумата, бѣгове и цѣлото гражданство. Публиката останала възхитена отъ отчета и речъта на директора, както и отъ изложбата на ученически работи и рисунки.

Учебната 1885—1886 година се почнала съ голѣмо въодушевление, още и поради обявяването съединението на Източна Румелия съ княжеството и сръбско-българската война, но мина съ неприятности. Тия събития накараха турцитъ да гледатъ подозрително на българитъ въ Македония, особено на учителитъ. Единъ день, по клеветничество, Наследниковъ бива повиканъ отъ единъ чаушинъ да върви съ него. Излизайки отъ училището въ двора 7—8 души войници съ пушки и натъкнати щикове го откарватъ при бинбашията (градоначалника). Билъ подложенъ на разпитъ, лѣржали го подъ арестъ единъ день и после освободенъ като невиненъ. Следъ тази случка той продължилъ работата си по-енергично, като празникътъ Св. Кирилъ и Методий билъ отпразднуванъ по-тържествено, а годишнитъ изпити и годишния актъ на училищата се приключилъ при голѣма официална, разкошна обстановка и изложба. Присѣжствувалъ и Скопския валия Вейсель-Паша съ висши воени и граждански чиновници и цѣлото гражданство. Наследниковъ държалъ прочувствена речъ за нуждата отъ образование въ Македония, като изтъкналъ, че това е и желанието на Н. В. Султана. Валията останалъ доволенъ отъ съдържанието на речъта му, като отъ своя страна и той е говорилъ въ сжщия смисълъ. При публичния изпитъ нѣкои отъ по-силнитъ ученици говорили и декламирали на турски и френски разкази и стихотворения. Наследниковъ описва валията като много представителенъ, високо интелигентенъ и добъръ човѣкъ и управителъ. Съ сжщата енергия и тактъ Наследниковъ продължавалъ работата си до края на уч. 1889—1890 год.

Презъ втората половина на 80-тѣ и въ началото на 1890-тѣ години станало необходимо Училищницятъ отдѣлъ при Екзархията да свиква на конференция директоритъ презъ лѣтнитъ ваканции, за да узнае тѣхнитъ възгледи, тѣхнитъ мнения по учебното дѣло и дейността на появилата се сръбска пропаганда, покровителствуванa отъ турската централна власт. Нужно е било да се създаде единство и хармония въ учебното дѣло и въ дейността на интелигенцията. Нужно е било да се взиматъ мѣрки за спиране на сръбската пропаганда, да се подкрепи населението въ борбата му противъ тая пропаганда.

Тия съвещателни конференции правили директоритъ по-активни и по-самостоятелни. Наследниковъ не се ограничавалъ само съ проучване на специални въпроси по дидактиката и методиката въ учебното дѣло. На него постоянно се случвало да помирява отвлеченитъ правила на педагогическата теория съ условията на особеноститъ на тая или оная сръбда, въ която му се пада да работи. Затова той сега си изработва по-обширна програма за понататъшната си дейность подъ влиянието на новитъ условия.

Когато Наследниковъ презъ 1887, 89 и 89 години подробно изучава тия условия, когато той успѣва да пробуди до висока степенъ патриотическия духъ у населението, сръбдъ което той работеше, тогава го постигатъ голѣми семейни нещастия. Голѣмия му 10-годишенъ сѣнь, битъ отъ група турчета, се разболѣва и умира. Жената му Гана, отъ тѣга за

сина си и отъ физическа и умствена преумора, се разболява, изгубва съзнание — полудява. Скопският по това време митрополитъ Теодосий, както е известно, водѣше сепаратистическа агитация за отцѣпването на Македония въ отдѣлна самостоятелна Архиепископия, на която да стане нейнъ глава. Наследниковъ се противопоставилъ. Митрополитътъ се опиталъ да го махне отъ Скопие, изпърво служейки си чрезъ граждани; но като не успѣлъ, тогава го представилъ предъ валията като непослушенъ чиновникъ, вследствие на което му било казано въ разстояние на 24 часа да напусне града. Наследниковъ подалъ молба да му се даде 7-дневенъ срокъ. Молбата му била удовлетворена и заминалъ за Цариградъ, явилъ се предъ Екзарха и му разправилъ подробно за ролята на Теодосия спрямо Екзархията и похватитъ му за прогонването му отъ Скопие. Всичко това силно възмутило Екзарха. Предписано било на Теодосия да се яви предъ Екзарха за обяснение, но дълго време той не искалъ да се подчини. Най-после чрезъ властта билъ заставенъ да напусне поста си въ Скопие и се представи въ Цариградъ предъ Екзарха. Теодосий билъ лишенъ отъ епархия и изпратенъ въ София, а Наследниковъ билъ назначенъ за директоръ на Битолското

мжшко IV-класно училище, кждето, като такъвъ и управителъ на мжжкия и девическия пансионъ въ Битоля, стоялъ отъ 1 септемврий 1890 година до 28 септемврий 1894 година. Въ Битоля Наследниковъ заварилъ училището добре уредено още отъ предшественицитъ му Л. Поповъ, К. Стателовъ, Г. Кандиларовъ и съ подбранъ учителски персоналъ (Антонъ Кецкаровъ, Гр. Х. Илиевъ, Ахилъ Минджовъ, Георги Петровъ, Кост. Н. Робевъ и Тахиръ ефенди). Училището и пансиона се помѣщавали въ единъ старъ турски конакъ въ централната частъ на града, взетъ подъ наемъ за 100 лири турски отъ притежателя Маликъ паша. Градътъ Битоля му направилъ добро впечатление. Въ града имало: две български черкви — Св. Богородица и Св. Недѣля, Мжшко IV-класно училище, Дев. IV-класно училище и 11 основни училища: централно при черквата Св. Богородица, 2 въ Ени-махала, 1 въ махала „Курдъ-дере“, 1 въ Арнаутъ-махала, 1 въ Долни-баиръ, 1 въ Горни-баиръ, 1 въ Бѣла-чешма, 1 въ Мечкаръ-махала, 2 въ Горни-баиръ съ около 4000 ученици и 42 учителски сили. Едно отъ училищата въ „Горни-баиръ“ е било за циганитъ-българи.

Въ него имало поставено една плоча съ надписъ, отъ който се виждало, че това училище било съградено отъ Д-ръ Мишайковъ за просвѣта на „гюпцитъ“.

Презъ тѣзи години турската властъ поискала всѣко училище да има позволително (рухсатнаме), всѣки учителъ да държи изпитъ предъ Меарифъ-комисионъ (училищна инспекция) и всѣки учителъ да има потвърдена отъ Меарифа диплома. За разрешаването на тия въпроси Наследниковъ допринесълъ твърде много, благодарение на личното му познание съ училищния инспекторъ Абдула-ефенди, родомъ отъ Скопие, както и на сътрудничеството

Група първенци отъ Енидже-Вардаръ, взели участие въ възраждането и революционнитъ борби.

на виднитъ битолски граждани Никола Т. Робевъ и Петраки Радевъ, членове на вилаетския съветъ. Ржководенето на училищата и обществената дейностъ на учителството тукъ е, както тая въ Скопие, само че по-усилена.

Презъ 1891 год. въ Битоля се открило недѣлно училище, по типа на охридското недѣлно училище. Въ единъ недѣленъ день, презъ м. октомврий 1891 год. попъ Георги Апостоловъ отъ царскитъ врата на черквата Св. Богородица, следъ прочитането на Евангелието каза: „Благословени християни, майстори, калфи, чираци що не знаятъ да четатъ, пишатъ и смѣтатъ, — нашитъ учители ке ги учатъ въ недѣленъ день; кой отъ васъ сака да се учи да се запиши денеска во училището“. Следъ отпускане на черквата много граждани дошли въ Централното училище. Наследниковъ държа речъ, въ която изтъкналъ ползата отъ недѣлнитъ училища. Учителитъ разпредѣлили записанитъ ученици на три групи: I-ва неграмотни, II-ра — полуграмотни и III-та — свършили IV-то отдѣление. „Презъ тригодишното ми пребиваване въ Битоля правило ми е силно впечатление, пише Наследниковъ, дейността и акуратността на учителитъ както вжтре въ училището, тъй

сщо и работата имъ въ недѣлното училище. Интересувалъ съмъ се отъ това училище и следъ напускането ми на Битоля. То съществувало до 1912 година. То е играло важна роль въ революционнитъ борби на вилаета. Преподавали и държали сказки въ това училище съответнитъ учители презъ всичкитъ учебни години“.

„Презъ 1891—1892 год. въ Мжжкото IV-класно училище учителскиятъ персоналъ се състоялъ отъ: А. Наследниковъ, директоръ, Георче Петровъ, А. Кецкаровъ, Ахилъ Минджовъ, Василъ Дудевъ.

Момче въ миячка нося.

Презъ следнитъ години въ Битоля дойдоха за учители Пере Тошевъ, Трайче Доревски, Димитъръ Апостоловъ. Учителътъ А. Кецкаровъ бѣ и счетоводителъ на пансионитъ. Въ канцеларията начесто дохождаха учители отъ провинцията за потвърждаване на дипломитъ си. Дохождаше и Даме Груевъ, като учителъ въ с. Смилево, после въ Прилѣпъ; дохождаше и Петъръ Мусевичъ, живущъ въ Битоля като емигрантъ презъ Стамбуловия режимъ въ България. Разговоритъ на учителитъ, на интелигенцията въ канцеларията, въ учителската стая, въ Недѣлното училище бѣха върху всички перипетии следъ Руско-турската война: С.-Стефанския договоръ, Берлинския договоръ, реформаторскитъ комисии въ Со-

лунъ, съединението на Източна Румелия съ Княжеството, Сръбско-българската война, стамбуловия режимъ въ княжеството; законътъ за фариитъ (Рифитъ-пашовитъ реформи въ Битолския вилаетъ), появяването на сръбската пропаганда, турскитъ зулumi и пр. Всичко това винаги бѣше въ устата на учителството и интелигенцията. Група учители и нѣкои граждани доста обективно и безпристрастно разсждаваха, пише Наследниковъ. Македония е ябълката на раздора на всички Балкански държави. Турция се базира на правото на силата — „канлъ алдѣкъ, канлъ вереджеизъ“ (съ кръвъ я взехме, съ кръвъ ще я дадемъ); Сърбия — на икономически интереси; Гърция — на историческитъ претенции на Византия и духовното ни робство подъ Патриаршията; България на историческото право и на това, че Македония е люлката на Българския народъ, центъръ и съкровище на старо-българската книжина; Австрия — претенции къмъ Солунъ; Англия — къмъ ключоветъ на проливитъ, и пр. Всички тѣзи кръстосани интереси и претенции сж и ще бждатъ опасни прѣчки за съжителството на Балканскитъ народи и държави. Уреждението бѣше — само съ създаването на автономна Македония безъ разлика на вѣра и народност, който ще послужи за политическо звено на Балканскитъ държави. Презъ тѣзи години казва Наследниковъ, начесто сновеше Даме Груевъ между Битоля и Солунъ; прѣскаха се тайно по усилено не позволени книги за прочитъ. Запискитъ на Захари Стояновъ, христоматията Вазовъ-Величковъ и много други отиваха отъ ръка на ръка, имаше едно по-усилено тайно брожение къмъ нѣкакво организиране.“

Наследниковъ не можа да стои повече въ Битоля. На 28. IX. 1894 година по семейни нещастни причини бѣ принуденъ да напусне Битоля, да напусне за винаги и Македония и да се върне въ България. Министерството на Народното просвѣщение следъ пристигането му въ София го назначи за I-степененъ учителъ въ Габровската мжжка гимназия, въ която учителствува до 1898 год. Отъ 1. IX. 1904 се повръща отново въ Централната дев. гимназия, дето учителствува непрекъснато до 1. IX. 1908 год., когато заедно съ други негови колеги бива уволненъ по „напреднала възраст и изслужено време“ и се пенсионира.

На 12 юлий 1925 год. той и жена му бѣха наградени отъ Н. В. Царя съ орденъ за гражданска заслуга по случай 50-годишнината отъ I-ви випускъ на Габровската Априлова гимназия.

На 29. IV. 1930 г., той почина на 74-ма годишна възраст. Следъ нѣколко месеца се помина и жена му.

Тази родолюбива двойка посвети цѣлия си животъ за просвѣта на цѣлокупния български народъ. Горчиво оплакваха съдбата на Македония, но окучажаваха младото поколение съ думитъ: „Българскиятъ народъ знае и по-голѣмо нещастие, но българскиятъ духъ въ Македония е безсмъртенъ. Тя ще бжде свободна.

Извлечение отъ запискитъ
на Иванъ Т. Бракаловъ.

Съобщава:
Ант. Кецкаровъ

Организационенъ и патриотиченъ дългъ налага всѣки илинденецъ и македонски емигрантъ да получтва сп. „Илюстрация Илинденъ“, както и да способствува за увеличаване на абонатитъ.

Григоръ Ивановъ Тотевъ (Тотето)

Единъ по единъ си отиватъ старитѣ борци за свободата на родната ни земя. Редаятъ редоветѣ отъ день на день все повече на самоотверженитѣ и многозаслужили синове на майка Македония.

Между многото знайни и незнайни скъпи чада на измъчената и скъпа татковина бѣ и Григоръ Ивановъ Тотевъ. Той е роденъ на 10 май 1868 г. въ с. Сехово, Гевгелийско. Покойниятъ Григоръ Ивановъ е единъ отъ първитѣ и най-преданни и дейни борци въ македонската освободителна борба. Първоначалното си образование е добилъ въ родното си село Сехово. Следъ туй продължава училището си въ Солунъ, дето завършва I педагогически курсъ презъ 1892—93 г. Тѣкмо по това време се основава и В. М. Р. Организация и Тотето още въ 1894 г. е билъ посвѣтенъ въ революционната идея, която прегръща отъ сърдце и душа и се предава всецѣло въ служба на народа. Напуска той училището и става учителъ, за да учи малкитѣ на четмо и писмо, а възрастнитѣ на бунтъ срещу вѣковното турско робство.

Редъ години Григоръ Ивановъ учителствувалъ въ Баракло Джумая (Сѣрско) и с. Сърбиново (Горно-Джумайско). Тукъ развива трѣскава дейностъ, като влиза въ сношение съ Гоце Дѣлчевъ, който презъ това време билъ учителъ въ гр. Банско. Тотето уредилъ първия каналъ отъ Банско за с. Сърбиново и Горна-Джумая.

Следъ това учителствувалъ въ Г.-Джумая, Мачуково и с. Шльопинци. Навсѣкжде, поради благия си характеръ и голѣмата му общителностъ, той е любимецъ на стари и млади.

Вследствие Баялската афера Григоръ Ивановъ става нелегаленъ и отъ 7 февруарий 1900 год. е четникъ въ четата на голѣмия, нелегаленъ борецъ Михаилъ Апостоловъ Попето.

Придобилъ опитностъ въ нелегалната, четническата революционна школа на Попето, Тотето впоследствие става и помощникъ войвода на Кукушката чета, като обикаля Кукушко, Солунско и Дойрамско. Съ голѣмъ ентузиазъмъ и себепристрастие младиятъ и енергиченъ войвода броди изъ балкани и села и прѣска революционното слово между потиснатия рабъ-българинъ. Презъ м. мартъ 1903. г. той заболява тежко отъ ревматизъмъ и бъбречна болестъ и е билъ принуденъ противъ волята си да се върне въ България, за да се лѣкува. Тукъ въ България болестъта се засилва и бива подложенъ на тежка операция, вследствие на която се лишава отъ единъ си бжбрекъ.

Въ България Тотето не престава да се интересува отъ съдбата на брата-робъ. Той бѣ редовенъ и деенъ членъ на Гевгелийското братство и Илинденската организация. Винаги благъ и отзивчивъ той бѣ обичанъ отъ всички и въ услуга на всички.

Григоръ Ивановъ Тотевъ е единъ отъ първитѣ чиновници на Македонската кооперативна банка и бѣ образецъ на трудолюбие и почтенностъ.

Най-голѣми сж обаче неговитѣ заслуги като борецъ и революционеръ. Тройката Аргиръ Манасиевъ, Кръстю Асеновъ и Григоръ Ивановъ Тотевъ, вѣчно

ще се помни отъ старо и младо въ Гевгелийско, Дайрамско, Кукушко, Солунско, Джумайско и пр. и дѣлата имъ ще се предаватъ отъ поколѣние на поколѣние.

Григоръ Ивановъ се помина отъ заболяване на втория му бжбрекъ на 11 май т. г. Погребението на тленнитѣ му останки стана на 12 юний въ черквата Св. Спасъ при стечение на много гевге-

Григоръ Ивановъ Тотевъ — Тотето

лийчани, илинденци и др. познати и приятели. Отъ страна на Илинденската организация държа речъ председателятъ на организацията г. Лазаръ Томовъ, който съ топли думи изтъкна заслугитѣ на покойния.

Следъ него говори г-нъ Коста Николовъ отъ страна на Македонската кооперативна банка като изтъкна заслугитѣ на дѣдо Григоръ къмъ сжщата, безукоризненото му служене отъ основаването ѝ до сега. Накрай говори и студента Георги Ивановъ отъ Гевгелийско отъ страна на младежитѣ, като обрисова Тотето като любимецъ на младежитѣ и като подчерта, че ще имъ служи съ своитѣ дѣла за образецъ и подражание въ бжедната дейностъ за благо на изтерзана и измъчена Македония.

Вѣчна слава и вѣчна паметъ на незабравимия дѣдо Григоръ. Богъ да го прости!

Л. Т.

Никола попъ Филиповъ

(Биографически бележки)

[Продължение отъ книга 7 (57)]

Филиповъ учителъ въ Калоферъ

Ние не се съмняваме сжщо, че следъ свършване на учението си въ Копривщица Филиповъ е билъ условенъ за учителъ въ „Взаимното училище Калоферско“ пакъ по препорѣка на Н. Герова. Будниятъ Калоферъ, който ималъ за свой учителъ единъ Боте Петковъ, не е могълъ да се довѣри на нѣкакъвъ си никому неизвестенъ Филиповъ отъ незнайно Банско. Калоферци сж познавали добре Герова и сж могли да му вѣрватъ напълно, когато е било дума да имъ препорѣча човѣкъ за учителъ. Въ Калоферъ Филиповъ учителствувалъ само една година — 1848/9, понеже не могълъ да угоди на нѣкои чорбаджии. Споредъ Начова, Филиповъ билъ сериозенъ човѣкъ и смѣло говорѣлъ противъ тѣхъ. Ученицитѣ го обичали, защо добре преподавалъ и добре се отнасялъ къмъ тѣхъ. Той убедилъ калоферци да изгонятъ учителя по турски езикъ (Мехмедъ-ефенди Иланоглу), поради не доброто му поведение спрямо ученицитѣ. Филиповъ, обаче, държелъ строго да се запази дисциплината и установения редъ въ училището. Нѣкои ученици се оплаквали отъ тая строгостъ, и единъ день въ чаршията чорбаджи Тодоръ Бракаловъ спира Филипова предъ единъ дюкянъ и го пита:

- Даскале, ти ли учишь моитѣ деца?
- Не, дѣдо Тодоре.
- Ами защо тогазъ ги плашишь?
- Защото не мируватъ, чорбаджи.

Въ отговоръ на това чорбаджията почналъ да го удра съ дългия си чибукъ и ядосано му изкрещялъ:

— Още днесъ да се изпилѣешъ отъ Калоферъ, че дяволи те взиматъ!

И Филиповъ събира дрехитѣ си и отива за учителъ въ Чирпанъ, дѣто учителствувалъ презъ 1849 г., а после въ Карлово. Въ писмото си до Н. Ирова (изъ архивата П. 159) него той съобщава, че за Великденъ отишелъ въ родното си село, но „размирицитѣ и разбоинствата“ му попречили да се върне на време и чакъ на 27 юли успѣлъ да се озове на мѣстото си въ Карлово. Забавилъ се цѣли „три месецы время, въ които ся случи убіеніето на покойнаго г. Христа Пулева, който бѣше подпорка и строителъ и промышлитель на обществото за всичко нѣчто“. Това убиване отъ турцитѣ на Хр. Т. Пулева при с. Чонлукъ (сега графъ Игнатиево на пѣтя Пловдивъ—Карлово) станало презъ 1850 г. Явно е, прочее, че презъ тая именно година Филиповъ е билъ учителъ въ Карлово. Но, когато на 27 юлий се озовалъ тукъ, видѣлъ, че първитѣ му ученици се прѣснали и че първенцитѣ не били съгласни помежду си, „Отъ това заключавамъ, казва той, че и другитѣ си учителище ще извадятъ, ато не мене да дръжатъ. Тко речи, сега съмъ въ неизвестность ще стоѣ или не щѣ; нъ повече ми се чини, че не щѣ“ И наистина, той не останалъ въ Карлово, а билъ условенъ за учителъ въ Пирдопъ, кждето престоялъ до 1854 г. Трѣбва да допуснемъ, че следъ напускането на Пирдопъ Филиповъ е останалъ учителъ въ родното си село, защото презъ 1856/57 г. го намираме да учителствува въ Перущица, кждето получавалъ 1,500 гроша годишна заплата. Тукъ за него ни е оставилъ кратки бележки свещеникъ К. Пенковъ,

споредъ когото „Филиповъ живѣлъ самотенъ животъ и всѣки день правилъ дълги разходки по висинитѣ около селото. Поради това билъ нареченъ лудиятъ брадатъ учителъ — прозвище, което се чува и днесъ въ Перущица, когато стане дума за него. Но въпрѣки това, тия отъ ученицитѣ му, които сж още живи, го хвалятъ, че билъ добъръ учителъ, като славистъ и граматикъ. Той занимавалъ сериозно ученицитѣ си съ преводъ отъ старо-български, като правели и граматически разборъ. Преди края на учебната година поради селска клюка за съжителство съ чужда жена напусналъ Перущица нощно време, и ученицитѣ били разпуснати безъ да дръжатъ изпитъ тая година.“

Въ Бобошево

Отъ Перущица Филиповъ се упѣтилъ за роденъ край и миналъ презъ Самоковъ — Дупница. Навѣрно въ единъ отъ тия градове той е билъ препорѣчанъ за учителъ на бобошевскитѣ чорбаджии, които го условили за такъвъ презъ пролѣтта на 1857 год.

Тукъ между Филипова и отца Неофита въ Рилския манастиръ се завела дѣлова преписка, отъ която за жалъ сж запазени само две писма и то само отъ Филипова. Понеже тѣ сж характерни и за двамата и не сж още обнародвани, ние имъ даваме гласность, както следва:

Всепрѣподобный отче и словеснѣйшій г. г. Неофите!

Отъ 26 предшедшаго получихъ честното Ви послание заедно съ две филлалы „Правила Греческаго Языка“ и разумѣхъ писането. —

Имате право затова что ми писувате, че нѣмамъ наченіе за филологіиѣтъ: едно врѣмя го имахъ; но сега го загубихъ нѣкжде. —

Заради съзвездіята: Задіакътъ, или млѣчный пѣтъ називаемъ въ Землеописаніето, у насъ го викатъ „Попова слама“; Бобошевскы „кумова слама“; онова съзвездіе, что прилича на рало — „ралица“; пакъ пѣкъ събраныты вкупъ звезды, ги именувать по насъ „Власи“, които по други мѣста викатъ „кокошка“.

Молижъ Вы да ме извѣстите и за двата Лексика, кой языкъ води въ нихъ, и кой послѣдува, сир. отъ кой языкъ на кой тѣкуватъ да сж извѣстѣ. Христоматія на русскій языкъ, а Грамматикѣтъ още кога излѣзе, сжмъ видѣлъ и іж сжмъ ималъ.

Съпругата ми е дѣщерка на покойнаго Г-на Михаила Геревича Бенина, който быде много врѣмя Коджабашія въ отечеството ни, когато обладаваше Мехмедъ Бей и ся прѣдстави въ Мачинъ. —

Отднѣска натамъ ще Вы писувамъ по нашето нарѣчіе непогрѣшно и неотступно. . .

Вы разумѣхъ, че сте много рачителни за филологіиѣтъ.

Б-во 1858 юніа 15. Вашій сродникъ Н. П. Ф. учителъ.

Другій видъ цвѣте се именува „Росень“ Бобошевскы.

*

Всепрѣподобнословеснѣйшій во Священноиноцѣхъ, достапочитаемый и прѣлюбезный ми сродниче Г. Г. отче Неофите, цѣлувамъ честіиѣтъ Ви дѣсница съ искренно поздравленіе — Въ Рилскій манастиръ.

Пріяхъ честното Ви писмо отъ 8-го Септемврія и разумѣхъ писаното. —

Молижъ Ви, ако ся находитъ нѣкой совръшенъ Лексиконъ да тлѣкува отъ Еллинскій на продро-Гръческій языкъ, за правопіс, да ми извѣстите и цѣ нѣтъ му да ми докажете. —

Вашій Лексиканъ (ако Ви поживи Богъ, и Ви помогне Богъ) да ся сканчяе, азъ бѣхъ Ви събралъ и подписалъ поне 50 души спомоществатели и съ него ще си оставите вѣчно похвално воспоминаніе въ Българскій народъ, който за да ся просвѣти най-напредъ има многу голѣмъ нуждъ за такава една книгъ, която е прѣдводителъ на основнѣтъ Словесность.

Друго прѣдлагамъ на Ваше Всепрѣподобнословесіе, и Ви питамъ да ми докажете какъ е; зашто мене ми се види да е криво: Поповетъ гдѣто думатъ въ цркъвѣ на Литургіята „помолитъся оглашеніи Господеві“ и оглашеніи главы ваша Господеві приклоните“ и милитвѣти, които ся между нихъ что четятъ праву въ очи лъжатъ. Бѣхъ азъ въ цркъвѣтъ ни и днешній день не ся находитъ ни единъ оглашенъ. По тѣхъ причини въ двѣ—три села другы, гдето сжмъ бѣлъ учитель възбрани, на Поповетъ да ги не думатъ, и оставхъ ги. На тувашиятъ Попове рекохъ да го не слушамъ това да го не думатъ, а они ся допитали отъ тукъ до монастыря (не знаѣхъ Ваше Всепрѣподобнословесіе имате ли извѣстіе, или не) и имъ заповѣдали да го не оставя. Затова нѣчто искамъ да ми ся докаже основаніето и правото, за да ся дума въ сегашното врѣмя кое е. —

Друго нѣчто Ви питамъ: Двѣ законны повеленія, които ся находитъ и въ Законоправилника на Великій Трѣбникъ, и въ Московскій голѣмъ Тѣпикъ, и несогласуватъ доказаніята едного съ другото, кое е по-предпочтително: Това ли въ Законоправилника на Великій Трѣбникъ или това, что съдържава Московскій Тѣпикъ?

Молижъ Ви да ми напишете непременно (ако Ви позволятъ обстоятелствата) по истыты чловѣци за вѣты горѣназначены прѣдмѣты и въпрошенія.

Останувамъ Ви много задлъженъ ако ся потрудите това да изпълните.

Б-во
58, 8-врія 17

*Вашею Всепрѣподобнословесіе духовное во Христѣ чядо
Николай П. Филиповъ Разложско — Бащенинъ.*)*

Отъ първото отъ тия две писма научаваме, че Н. п. Филиповъ вече презъ 1858 г. е билъ задоменъ и е водилъ жена изъ рода на Неофита, поради което се и подписва „Вашій сродникъ“ и се обръща съ „прѣлюблюбезный ми сродниче“. Какъ се е именувала съпругата на Филипова, не знаемъ, нито ни е известно кога се е задомиръ. Но трѣбва да допуснемъ, че това последното е станало късно, защото иначе Филиповъ не би забравилъ да се обади много по-рано на своя вече тѣй именитъ и авторитетенъ роднина.

Днесъ въ Бобошево нѣма живъ нито единъ отъ ученицитъ на Филипова, но по-стари селяни разказватъ, че „Даскалъ Никола Разложанино“ се ползу-

валъ съ славата на добъръ учитель, който прѣвъ изоставилъ килийното обучение и предавалъ Българска и Славянска граматика, Гражданско землеописание (по ръководствата на Н. Бозвели), Арметика, Свещена история и Катихизисъ. Още отъ битността си ученикъ въ Рилския манастиръ Филиповъ познавалъ добре църковния редъ, както и гръцкото църковно пѣние, та често се препиралъ съ мѣстнитъ свещеници и приготвилъ цѣла школа отъ псалтове въ Бобошево, нѣкои отъ които до скоро били живи и го помнѣли като много строгъ, но справедливъ учитель.

Последното писмо на Филипова до отца Неофита е отъ 17 октомврий 1858 г. Следователно, билъ условенъ и за втората година, но наскоро напусналъ и вече презъ м. януарий 1859 г. го виждаме далечъ отъ Бобошево — чакъ въ Пирдопъ. Защо тѣй внезапно Филиповъ напуска Бобошево — не знаемъ. Но, като имаме предъ видъ неговата неговорчивость и прямота, може съ голѣма вѣроятность да допуснемъ, че и въ Бобошево той станалъ неприятенъ на чорбаджиитъ и на защитницитъ на килийното училище. Къмъ това се прибавило и стълкновеніето му съ свещеницитъ по ония църковни въпроси, за които иска мнението на Неофита. Вънъ отъ това въ случая игралъ роля и личниятъ елементъ: чорбаджийскитъ и попски синъ даскалъ Миялко искалъ отново да се настани за учитель въ селото, въ което и успѣлъ, като възстановилъ килийния методъ на обучение съ неговитъ наусници и светчета.

Пакъ въ Пирдопъ и Банско

Както и да е, но въ края на октомврий или въ началото на ноемврий Филиповъ напуска Бобошево и се озовава втори пѣтъ въ Пирдопъ. Това узнаваме отъ следната негова бележка въхру задната кора на единъ Трѣбникъ:

„Учителствува въ Пирдопъ въ 1859-я годинѣ януарий 6-й день — отъ Разложско Банско родомъ.“

Пакъ тамъ въ единъ Дамаскинъ записалъ: „Никола по въ Филиповъ учителствува въ Пирдопъ въ 1859 януарий 6 день.“

Тоя пѣтъ Филиповъ не останалъ повече отъ половинъ година въ Пирдопъ, защото въ началото на м. юлий го виждаме въ родното му село, кждето съставилъ една молитва на Св. Мина и въ края прибавилъ:

„Сочинилъ и написалъ а любве и вѣры къ стратотершу Минѣ азъ рабъ Божій и егаовъ Николай по въ Филиповъ, родомъ Болгаринъ и учитель отечествомъ области Разлога, веси Банско. — Лѣто 1859- га., мѣсеца юліа 2-га дне.“

Въ родното си село Филиповъ учителствувалъ дълго време — чакъ до 1862 г. Отначало той получавалъ 3000 гроша годишна заплата, която постепенно се увеличавала и стигнала до 5.000 гроша. Плащано му било отъ църковното настоятелство. Ималъ и двама помощници, които получавали по 2.000 гроша. Броятъ на ученицитъ възлѣзалъ на 280.

Въ 1860 г. банчани молятъ чрезъ своя учитель Филиповъ отца Неофита да имъ напише прошение до сръбския князь Милоша, за да имъ даде помощъ за училището или парична или въ книги — какните той благоволи да прати.

Пакъ въ Калоферъ и Свищовъ

Неизвестно по какви причини, но презъ 1862 г. Филиповъ напуска Банско и се озовава учитель от-

*) Трѣбва да отбележимъ, че Филиповъ е чуденъ красноречивъ, каквито и днесъ рѣдко се срещатъ между българитъ. При това писмата му сж написани образцово чисто, безъ каквото и да било петно или задраскване. А това до нейде може да ни свидетелствува за неговата външна чистота, както и за неговата точност и изпълнителность.

ново въ Калоферъ. И навѣрно изгонването му отъ чорбаджи Тодоръ Бракаловъ е станало именно сега — презъ 1863 г. Защото отъ едно негово писмо отъ 14 ноември 1864 г. до Я. Груева научаваме, че презъ 1863/4 е билъ учителъ въ Свищовъ. Обаче наскоро следъ Гергьовденъ напусналъ Свищовъ и се прибралъ отново въ Банско. Тукъ „всичкото лѣто, пише той Груеву, си съмъ сѣдѣлъ празенъ и сега на есень мисляхъ да излѣзня на вѣнка нѣкъдѣ да трѣсѣ мѣсто за учителство“. Значи, близо седемъ месеца Филиповъ е безъ работа и безъ хлѣбъ, а отгоре на това го наблѣгнала и нѣкаква болестъ, която го ослабила твърде много, та не се решавалъ да отиде „на чуждѣ земѣ“. Поради това решилъ да отвори частно училище въ родното си село, да събере ученици „съ мѣсячнѣ заплатѣ да ги учи до пролѣтъ“, та че отъ следния Гергьовденъ „пакъ да трѣсѣ мѣсто нѣкъдѣ по вѣнка“.

Обаче отъ това не станало нужда, защото селянитѣ го условили за учителъ въ Банско. Сега Филиповъ почналъ да замѣства таблицитѣ съ буквара. Той ималъ отличенъ помощникъ въ лицето на попъ Митъръ Арабаджията — единъ събуденъ, но много себелюбивъ свещеникъ. Тѣ и двамата проповѣдвали въ църквата и въ училището словото Божие и възставали противъ народнитѣ суевѣрия. Обаче, отишли твърде далечъ съ своето проповѣдничество, като почнали явно да говорятъ противъ калугерството и поститѣ. — Тѣ се мжчели да обосноваватъ своето мнение съ доказателства отъ Библията, и успѣли да убѣдятъ мнозина отъ своитѣ съселени да не държатъ постъ. Тѣ събрали около себе си единъ малкъ кржецъ отъ по-будни селяни и имъ тълкували по своему Библията и евангелието. Скоро къмъ тѣхъ се присѣдинили и други селяни.

По тоя начинъ Филиповъ и попъ Митъръ създали почва на протестанството, което отъ тогава именно почнало да пуца здрави корени въ оня край и вече обръща внимание на българскитѣ вестници въ Цариградъ. ¹⁾

Изглежда, че това поведение на Филипова не е допадало толкова много на селянитѣ, та презъ втората половина на 1866 г. „засрамени отъ съсѣдѣти си неврокопчяне, които за малко врѣме отхвърлихъ булото на Еллинизма и ни заминахъ въ просвѣщеніето, нѣкои отъ нашити селяни доведоха единъ учителъ колко-годѣ по добъръ да замѣни наусницѣти“. Тоя учителъ билъ пазарджичанинъ Атанасъ Бошковъ Кръстевъ, който учителствувалъ две години, следъ което „го замѣни съотечественика ни г-нъ Никола попъ Филиповъ, който колко годѣ отговаряше на нуждитѣ ни“.

Това извикване на Филипова станало презъ 1868/9 г. Къде е билъ и какво е вършилъ презъ миналитѣ две години — за сега ни липсватъ всѣкакви сведения. Навѣрно е стоялъ безъ работа въ селото си или е учителствувалъ нѣкъде. „Нъ подиръ единъ годинъ рѣченъ си извади, незнаемъ защо, и нашити чорбаджии за да не вика народа срѣщъ тѣхъ, а най-повече засрамени отъ съсѣдѣти ни, да не стои училището ни затворено доведоха учителъ, нъ какъвъ? — какъвъ-то го тѣ искахъ“. ²⁾

¹⁾ в. „Македония“ отъ 1870 г., както и въ в. „Право“ бр. 17 отъ 21 юни с г., въ който дописникъ казва, че „не безвѣрието се разпространява въ Банско, но протестантизмътъ“ и осжда „хладнокрѣвно стоящото тамъ духовенство“.

²⁾ Дописка отъ Банско отъ 27 февруарий 1870 г., помѣстена въ брой 3 на в. „Право“ отъ 16 мартъ 1870 г.

Това станало въ края на 1868/69 година. Следващитѣ две учебни години диритѣ на Филипова се пакъ губятъ и презъ 1871/72 г. го виждаме въ

с. Долень (Неврокопско).

Селото броело 250 кжци (45 помашки), нѣкои отъ които се обявили за гъркомани, не признавали екзархията и всѣкакъ тиранизирали своитѣ съселени, понеже имъ отнели „азалжка, мухтарлжка и църква-тж“ и имъ дирѣли смѣтка и за дето „вотспрели въ църквѣ да се не продума ни единъ грѣхъ“. Екзархиститѣ, макаръ и мнозинство, се намѣрили въ чудо и на 28 декември 1871 г. се обърнали до българската община въ Габрово съ молба: „Да ны научите какво да правимъ за да се избавимъ отъ тѣя гонители, пѣкъ и Вые отъ Вашъ странъ да употрѣбите каквито срѣдства знаете и можете, за да ны помогнете да се освободимъ отъ тѣя наши гъркомани: защото ные хемъ сме сиромаси, хемъ сме неопытни въ сждове-тѣ, пѣкъ противници-тѣ ни хемъ сж богати, хемъ сж влиятелни, хемъ сж и по опытни отъ насъ въ сждове-тѣ: та се боимъ да ни не надвѣжъ та ще се посраимъ“.

Тая молба е писана отъ нашия Никола п. Филиповъ, който е единъчкъ отъ подписалитѣ я селяни се подписва на български, а всички други на грѣцки. Негова е сжщо и мисълта да се обърнатъ селянитѣ чакъ до Габрово, понеже „той е знаелъ за славата на Априловската гимназия и е билъ убѣденъ, че и общината тамъ стои на своята висота съ просвѣтителитѣ членове, излѣзли отъ гимназията“.

Колко време Филиповъ е стоялъ въ Долень, сжщо не знаемъ. Но презъ 1876/7, споредъ Никола Начова, той е учителъ отново въ родното си село, а следъ освобождението се преселва въ София, където презъ 1881 г. станалъ свещеникъ при черквата св. Николай въ частъта „Три кладенци“. По-късно билъ пенсиониранъ и презъ 1896 г. починалъ.

Отъ 1847 до 1877 г. изъ живота на Филипова се губятъ съ прекжсвания нѣколко години, презъ които не знаемъ къде е билъ и какво е правилъ. Може би съ течение на времето ще се откриятъ данни, съ които ще се запълни тая празнина.

Духовнитѣ интереси на Филипова

Вѣченъ скитникъ отъ мѣсто на мѣсто, поради своята неуживчивостъ съ мѣстнитѣ първенци и никога необезпеченъ съ насжщия, Филиповъ сѣ пакъ е всѣкога бодъръ любознателенъ и трудолюбивъ. Той се познава и се намира въ преписка съ най-голѣмитѣ авторитети по онова време въ областта на учебното дѣло — Найдень Геровъ, Якимъ Груевъ и Неофитъ Рилецъ. Отецъ Игнати Рилски разказвалъ Никола Начеву, че свещеникъ попъ Филиповъ притежавалъ добра библиотека, сбирка отъ писма и други ржкописи. Но всичко това отдавна било разпиляно — продадено или подарено отъ дъщеря му Елена. Останали били само десетина ржкописи, единъ отъ които билъ съставенъ въ Бобошево подъ заглавие „Поучителни речи на старитѣ философи и на други знаменити чловѣци“. Събралъ и превелъ Никола попъ Филиповъ, учителъ въ Бобошево, 1859 г.“ Останалитѣ били сѣ молитви, слова и поучения въ преводи на новобългарски. Филиповъ напечаталъ две книжки: „Житие и страдания на великомъченица Екатерина“ (София, 1887 г.) и „Полезни сказки“ (София, 1888 г.).

Всичко това говори за буденъ, духовенъ интересъ, който не напускалъ Филипова до края на живота му. Но особено характерно за такъвъ скроменъ труженикъ е неговиятъ живъ интересъ къмъ българския езикъ и неговия правописъ. Тия въпроси вълнуватъ Филипова още въ началото на неговата учителска дейностъ и писмото му отъ 6 декемврий 1848 г. отъ Калоферъ до Найдень Герова въ Копривщица е изцѣло посветено на българския правописъ. Той не може да търпи, да мълчи и да приеме правописа, думопроизводството и преводитѣ на тогавашнитѣ български писатели, като виждалъ, какъ тѣ развалили правописа, понеже се водѣли отъ старитѣ ржкописи, и съ това го направили помъченъ за изучаване отъ гръцкия и славянския, та едно дете трѣбвало да учи само него три години. И пита: защо трѣбва да се губи толкова много време за една такава нищожна работа?

Филиповъ се обявява решително противъ употребата на бележитѣ *ж, ѝ и ѱ* като гласни въ срѣдата на думитѣ. За да може правилно да ги употреба на мѣстото на старитѣ *у, о и е*, човѣкъ предварително трѣбва да изучи старобългарски езикъ, неговото думопроизводство и правописъ. За писането и произношението на звукъ *ж*, казва Филиповъ, никога нѣма да се съгласи „западната наша България“. Той възстава противъ писателитѣ отъ Източна България, както искатъ и мислятъ да преобърнатъ и преведатъ българската словесностъ на своето си наречие, а не на единъ общъ български езикъ, който да прилегне на сичката нация и да се ползватъ всичкитѣ българи, а не само тѣ да се просвѣщаватъ.

По-нататѣкъ Филиповъ иска да се замѣсти *ж* съ *а*, а *ѝ* — съ *я*; членѣтъ да бжде *а*тъ и *я*тъ, а за множествено число *те*. Бележитѣ *и* и *ы* да се изхвърлятъ и навѣкжде да се замѣстятъ съ *і*. Стариатъ звукъ *ж* да се произнася и пише *я*, понеже е произлѣзло отъ *іа*. Възвратното мѣстоимение да се пише както се чува въ живия разговоръ *се* (а не *ся*). Сжщевременно Филиповъ възстава противъ Иванъ Богорова, задето употребява „нѣкоі думи въ списанията си препрості българскі думи, които се не разумяватъ“.

Но самъ Филиповъ не устоялъ на тая смѣла правописна реформа и по-късно го виждаме да си служи съ най-разнообразенъ правописъ.

Вѣчно записанъ съ грижа да намѣри учителско мѣсто и да обезпечи хлѣба си, Филиповъ никога нѣмалъ миръ и спокойствие да продължи своитѣ занимания съ езикъ и правописъ. И когато въ писмото си отъ 26 май 1859 година отецъ Неофитъ го упрѣкналъ, че е престаналъ да се занимава съ това, Филиповъ му отговаря: „Имате право затова что ми писувате, че нѣмамъ раченіе за филологіѣтъ: едно врѣмя го имахъ, но сега го загубихъ нѣкждѣ“. Но сѣ пакъ интересътъ му къмъ езика не е съвсемъ

отпадналъ: той и сега се интересува отъ граматиката и речници, цени високо дѣлото на Неофита за български речникъ и му съобщава материали за него, като правилно смѣта, че такъвъ единъ речникъ ще бжде „предводителъ на основнитѣ словесностъ“.

Десетъ години следъ това Филиповъ отново се връща къмъ въпроса за езика. На 21 мартъ 1868 г. той пише статия, която срѣщаме помѣстена въ броя отъ 6 априлъ на в-къ „Македония“. Въ нея Филиповъ прокарва следнитѣ мисли:

Изхвърлянето на гръцки езикъ отъ черквитѣ и замѣстването му съ църковно-славянски съвсемъ не измѣнило положението, защото народѣтъ толкова разбира и него, колкото и първия и поради

Свещеникъ Георги Ангелковъ Личевъ съ 32-та си синове, внуци и правнуци. Той е най-стариатъ свещеникъ въ с. Цѣръ, битолски Демир-Хисаръ.

това не може да разумѣе „молитвитѣ, славословіята и благодареніята, които се пренасятъ на Бога въ църквитѣ“, нито пъкъ „значеніето на таинствата и на обрядѣте църковны“. Той се очудва, защо „никой отъ нашите учени“ не е обърналъ внимание, та да се избѣгне това, понеже „отъ него зависи духовното и нравственното ни образуваніе“, и сякашъ не знаятъ думитѣ на апостола: „Искамъ петь рѣчи да изговоря въ църквата на познатъ езикъ, та да ползувамъ и другите, а не хилъди рѣчи на чуждъ езикъ; който говори или пъкъ чете на чуждъ езикъ, той говори на ветеръ“.

Поради това Филиповъ е на мнение, щото българскитѣ учени и писатели да се съгласятъ върху „единъ общъ за сичките нарѣчія българский езикъ, за който да се состави словарь и граматика“. На тоя общъ езикъ да се преведатъ всички богослужбени и учебни книги, защото само тогава би напреднало „ученіето и образуваніето и въ нашия Българскій народъ, каквито и въ другите, а до сега е вървело сѣ задничкы или на страна като кривите раци“.

Статията завършва съ думитѣ: „Учебните книги, които са се превеждали на Българскій нарицаемъ Балканскій езикъ, до сега малко нещо са били по вразумителни намъ на македонците отъ онѣя за

църковно-славянскій языкъ: затова и полза сосемъ малка сме придобили отъ нѣхъ“.

*

Освенъ езикови въпроси, Филипова възнуватъ не по-малко и такива отъ църковно-религиозенъ характеръ. Въ своитѣ скитания отъ градъ на градъ и отъ село на село, той е ималъ възможность добре да се запознае съ нашето духовенство и да се убеди въ неговото невежество и неподготвеностъ за високото му призвание. Затова въ сжщата статия той остро го сжди. Не само народътъ, но и самитѣ свещенослужители, казва, „не разумѣватъ думитѣ на Богослуженіето, нито значеніето на таинствата и на обрядите църковни“. За такива „по нещастіе и до днеска въ България се избиратъ най-неучените и развръщените, и се рукополагатъ за пастыре и наставници на простия народъ; а слѣпецъ же слепца аще водитъ въ яму впадуть“ (Мат. XV. 14)

Тѣ се ползуватъ отъ простотата на народа и го въвеждатъ въ различни заблуди и суевѣрия. Съ това сме станали за присмѣхъ не само на всички християнски вѣроизповѣдания, но дори на турци и евреи.

Филиповъ се смѣта и въ сжщность е билъ по-

сведущъ въ църковно-религиознитѣ въпроси отъ тогавашнитѣ свещеници и безцеремонно се мѣси въ църковнитѣ работи. Той смѣта, че когато нѣма оглашени, въ литургията свещеникътъ не бива да казва думитѣ: „Помолитесь оглашеніи Господевы“, както и „Оглашеніи главы ваша Господеви приклоните“, а сжщо: „Оглашени придите“. Молитвитѣ пъкъ, които се четатъ между тия два възгласа, „праву въ очи лажатъ“. Затова той забранилъ на свещеницитѣ въ нѣкои села, дето билъ учител „да ги не думатъ“. И тѣ го послушали. Сжщото се опиталъ да стори и въ Бобошево, но бобошевскитѣ свещеници не го послушали и се обърнали къмъ по-голѣмъ авторитетъ — Рилския манастиръ — откъдето имъ отговорили да каратъ по старому. Сега Филиповъ се обръща къмъ отца Неофита тамъ съ молба „да му докаже какъ е“, защото му се виждало това „да е криво“.

Филиповъ намира противоречия въ „две законны повеленія“ въ Трѣбника и Типика, та сжщо моли да му съобщи отецъ Неофитъ „кое е по-предпочително“ — това въ Трѣбника или онова въ Типика.

Дали и какъ е отговорилъ отецъ Неофитъ на тия въпроси, които, изглежда, измъчвали Филипова, не знаемъ.

Ив. Кеповъ

Редакцията на сп. „Илюстрация Илинденъ“ моли всички ония абонати, които не сж си изплатили абонамента за изтеклитѣ години и за текущата VI годишнина, да сторятъ това до края на месецъ септемврий тази година, когато се приключва VI-та годишнина на списанието.

Илинденецо, абонирай за списанието 2—3 твои познати, за да изпълнишъ своя организационенъ и отечественъ дългъ.

СОФИЙСКА ПОПУЛЯРНА БАНКА

ул. Алабинска и Царь Калоянъ, 1.

Капиталъ и резерви . лв. 43,000,000.—

Влогове лв. 100,000,000.—

Извършва всички банкови операции

838-764-300